

Paramaribo, 31 mei 2016

De Voorzitter van De Nationale Assemblée,
Mw. Drs. Jennifer Simons,
Alhier.

Ref. Nr. Sec.Pres. 0834/16

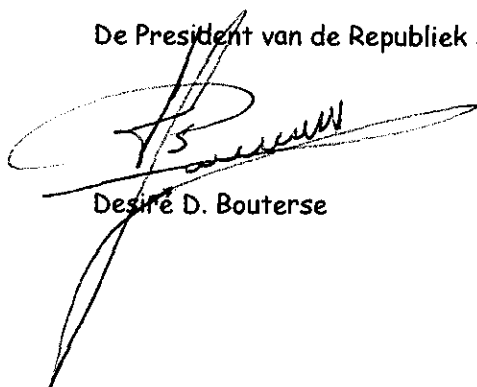
Onderwerp: Aanbieding van "het Stabilisatie - en
Herstelplan 2016-2018"

Geachte Voorzitter,

Het is mij een genoegen u bij deze het "Stabilisatie - en Herstelplan 2016-2018"
aan te bieden.

Hoogachtend,

De President van de Republiek Suriname

Desiré D. Bouterse

DE NATIONALE ASSEMBLEE	
Ingek.	31 mei 2016
Agenda no.	999/16
Verwezen	
Naar	

REPUBLIEK SURINAME

HET STABILISATIE- EN HERSTELPLAN 2016-2018

**Van crisisbeheersing naar transformatie
van de economie**

MEI 2016

Lijst van Afkortingen

Adekus	Anton de Kom Universiteit van Suriname
BBP	Bruto Binnenlands Product
BoP	Balance of Payment(Betalingsbalans)
CARICOM	Caribbean Community
CBVS	Centrale Bank van Suriname
DNA	De Nationale Assemblée
EBS	Energie Bedrijven Suriname
FDI	Foreign Direct Investment
IaDB	Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank
IMF	International Monetary Fund
Mln	miljoen
MoU	Memorandum of Understanding
Min-HI	Minister Handel en Industrie
NGO's	Niet Gouvernementeale Organisaties
NH	Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen
NOB	Nationale Ontwikkelings Bank
OIC	Organisatie van Islamitische landen
OW	Ministerie van Openbare Werken
SAO	Stichting Arbeids Ontwikkeling
SER	Sociaal Economische Raad
SML	Stichting Machinale Landbouw Suriname
SOZAVO	Ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting
SHP	Stabilisatie en Herstel Plan 2016 - 2017
SPS	Stichting Planbureau Suriname
SRD	Surinaamse Dollar
SAP	Structureel Aanpassing Programma
USD	US Dollar
VN	Verenigde Naties
VAT	Value Added Tax (Belasting op Toegevoegde Waarde)
WB	Wereld Bank

Lijst van tabellen

- Tabel 1.1: Exporten en Importen per ingezetene in US dollars 2010-2015
- Tabel 1.2: Uitdagingen en kansen
- Tabel 2.1: Groei ten opzichte van 2005 in procenten
- Tabel 2.2: Uitgangspositie en projecties van het stabilisatie-, herstel- en groeiprogramma 2016-2018
- Tabel 2.3: De procentuele jaar-op-jaar stijging van de overheidsontvangsten en -uitgaven (2007-2015)
- Tabel 3.1: Financieringsprogramma van het Stabilisatie- en herstelprogramma
- Tabel 4.2: Gangbare rentepercentages, grace-periodes, rete percentages en aflossingsperiodes van multi-laterale instellingen voor leningen zoals voorgenomen in Suriname's Crisis en Herstel Plan
- Tabel 4.1: Gangbare rentepercentages van multi-laterale instellingen voor leningen zoals in Suriname's CHP

Lijst van Grafieken

- Grafiek 1: Exporten en Importen per capita in mln USD
- Grafiek 2: Indexcijfer van het totaal BBP en de BPP-bijdrage van de Mijnbouwen Industrie in constante prijzen (2007=100)
  - Grafiek 2.1: Aandeel van de verschillende exportproducten in 2006 en 2013
  - Grafiek 2.2: De procentuele jaar-op-jaar verandering van de Overheidsuitgaven en -Inkomsten (2007-2015)
  - Grafiek 2.3: De Overheidsuitgaven, Ontvangsten en het begrotingstekort als percentage van het Bruto Binnenlands Product 2006-2015

Inhoudsopgave

1	WAAROM DIT DOCUMENT?	4
1.1	Voor wie is dit document?	4
1.2	Twee realiteiten van het moment	4
1.3	Naar een consensus over onze ontwikkelingsstrategie	7
2	DIAGNOSE VAN DE CRISIS	10
2.1	Analyse en oplossing.....	10
2.2	De achtergrond	10
2.3	In deze crisis heeft Suriname een betere uitgangspositie	11
2.4	Oorzaken van de huidige crisis	14
2.5	Overheidsfinanciën	15
3	HET STABILITEITSPROGRAMMA	18
3.1	Kerndoelen van Stabilisatieprogramma 2016-2017	18
3.2	Synchronisatie van maatregelen.....	20
3.3	Pre-Programma Maatregelen.....	21
3.4	Strategie en Matrix voor de Budgettaire Maatregelen.....	21
3.5	Strategie en Matrix voor de Monetaire Maatregelen.....	24
3.6	Strategie maatregelen gericht op bescherming van de koopkracht en inkomensverdeling	25
3.7	Strategie en Matrix voor Urgentie Programma van Investerings	27
3.8	Uitvoeringsmodaliteiten	28
4	BENUTTEN VAN KORTE TERMIJN GROEIOPTIES.....	30
4.1	Rechtvaardiging	30
4.2	Investeringsbeleid en terugbetaling van leningen	30
4.3	Trend verschuivende maatregelen ("game changing measures").....	31
4.4	Overige middellange termijn maatregelen	36

Bijlage1: Statistische Annex

1 WAAROM DIT DOCUMENT?

1.1 Voor wie is dit document?

Dit document moet alle actoren die relevant zijn voor de beleidsbeslissingen en de uitvoering van maatregelen voor crisisbeheersing en transformatie van de economie, inzicht verschaffen in de idee achter dit programma en de maatregelen. De regering hoopt dat ons volk de tijd zal nemen om dit programma te bestuderen en te bediscussiëren in het parlement, op werkplaatsen, binnen onderwijsinstellingen, in de buurten, dorpen en op straat. Dit, omdat consensus bevorderen over wat nu te doen, belangrijker is dan elkaar te bestrijden.

Zoals uit de titel van het programma blijkt, gaat het om de volgende twee typen, in elkaar overlopende en met elkaar samenhangende maatregelen:

- a) Crisismaatregelen. Deze moeten voorkomen dat de huidige crisis in onze economie, zoals beschreven en gedefinieerd in het volgende hoofdstuk, onze economie en samenleving onherstelbaar ontwricht.
- b) Hervormings- en groeimaatregelen. Deze maatregelen moeten onmiddellijk genomen worden en in feite gelicht zijn uit het nu in voorbereiding zijnde vijf jaren ontwikkelingsplan¹. Deze maatregelen moeten in de eerste plaats het sein geven aan alle actoren dat, het de regering menens is om *de grootste en chronische obstakels* voor snelle ontwikkeling van onze economie onmiddellijk en daadkrachtig te verwijderen en zodoende een aanvang te maken met de herstructurering van de economie. In de tweede plaats gaat het om een serie op zichzelf staande, concrete maatregelen die reeds na een jaar of twee toename van de productie, exporten werkgelegenheid moeten bewerkstelligen.

1.2 Twee realiteiten van het moment

Elke Surinamer die antwoord wil geven op de huidige crisis, zou geen moment de volgende twee grote realiteiten uit het oog mogen verliezen:

1. Wij zullen onze levensstandaard moeten aanpassen naar het niveau van onze reële verdiensten, en
2. Het veranderen van productie- en consumptiepatronen kost inspanning en tijd.

Ad 1. De eerste realiteit is dat we onze levensstandaard zullen moeten aanpassen. De reden is dat ofschoon het nationaal inkomen per Surinamer is gestegen van 12.021 SRD per jaar in 2005 naar 31.592 SRD per jaar in 2015 de twee volgende economische indicatoren een realistischer beeld geven van onze werkelijke situatie:

- a. In 2015 zijn onze exportopbrengsten per persoon in vergelijking met het niveau in 2010, gedaald met 25,4 procent: van 3.923 USD naar 2.927 USD. Vergeleken met 2011 is deze daling nog groter (40,3%), zie tabel 1 hieronder voor een illustratie van deze cijfers.

---

¹Dit Ontwikkelingsplan, een grondwettelijke vereiste, moet op 1 oktober aan De Nationale Assemblée ter goedkeuring aangeboden worden.

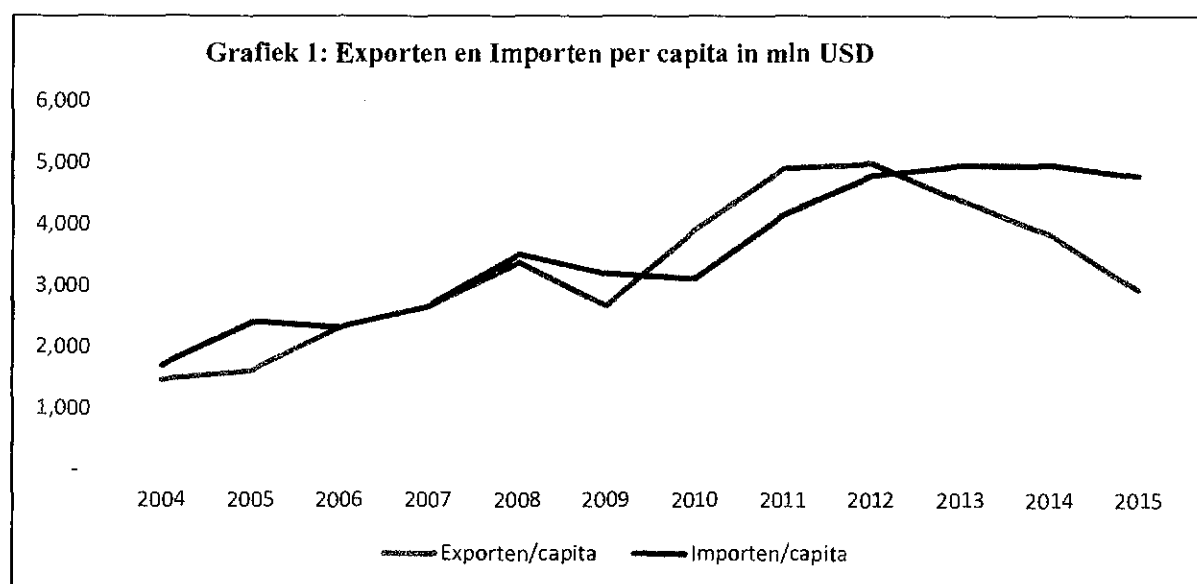
- b. In 2015 zijn de importen per persoon in Suriname, in vergelijking met 2010, gestegen met 53,5 procent: van 3.119 USD naar 4.787USD (zie tabel 1).

Tabel 1 laat verder zien dat wij per saldo meer uitgeven aan importen dan we verdienen met onze exporten. Onze verdiensten vallen lager uit als wij bedenken dat ook de dienstverlening, waaronder het reisverkeer, doorgaans mede gefinancierd wordt uit de exportopbrengsten. Die uitgave komt er dus bij.

Tabel 1.1: Exporten en Importen per persoon in US-dollars 2010-2015

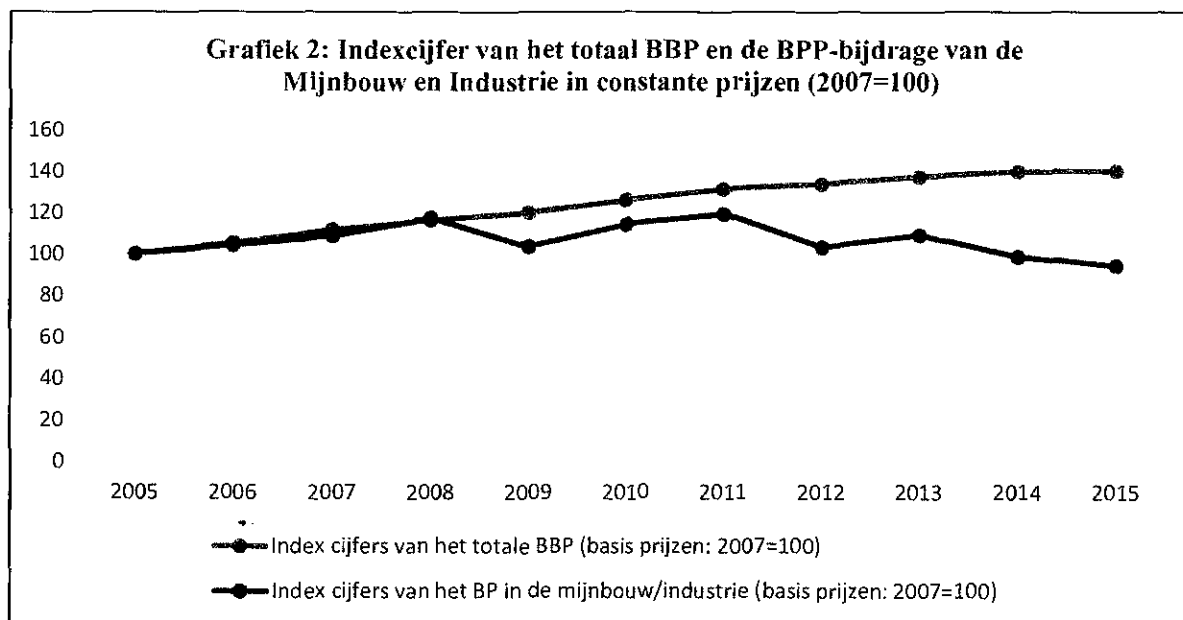
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Exporten per ingezetene	3,923	4,903	4,986	4,391	3,839	2,927
Importen per ingezetene	3,119	4,152	4,788	4,955	4,963	4,787

Bron: CBvS, BoP april 2016, (zie ook tabel 1a en b in de Statistische Annex), bewerking SPS

Eigenlijk zou de noodzaak om onze levensstandaard aan te passen al direct moeten blijken uit analyse van het Nationaal Inkomen per capita of het Bruto Binnenlands Product per capita. Helaas geeft in Suriname deze analyse een vertekend beeld, grotendeels vanwege de dominante rol van de overheid in onze economie. Dit blijkt het duidelijkst uit grafiek 2 (zie ook tabel 5 in de Statistische Annex). Grafiek 2 laat zien dat hoewel de bijdrage van de mijnbouw en de industrie in het reële BBP fors daalt met 9,5 procent in 2014, de totale economie groeit met 1,8 procent. Dit geeft sommigen het verkeerde idee dat het goed gaat met onze economie, terwijl in feite een crisis zich gestadig ontwikkelt. Een deel van de verklaring ligt in de continue expansie van de overheidsuitgaven die het BBP-groeicijfer opdrijven, maar die niet in lijn zijn met de “harde” productie. Zoals grafiek 2 laat zien is dit proces eigenlijk versterkt sinds 2008, het jaar van de internationale financiële en economische crisis (zie ook Tabel 6 in de Statistische Annex).

De boodschap is duidelijk: de productie moet omhoog en de structuur van de importen moet veranderen: minder importen voor consumptie en relatief meer voor de stimulering van productie en export. Dit betekent een herstructurering van de economie en een herverdeling van rol en taken van de Overheid, huishoudens en bedrijven. Een grote uitdaging is om te voorkomen dat in het proces van aanpassing en herstructurering en het nationaal bezuinigen op onze uitgaven, de inkomensverdeling helemaal verstoord raakt. Dus dat een (kleine) groep gebruikmakend van de crisis, veel rijker wordt en de meerderheid veel armer wordt. De regering wil dit zoveel als mogelijk voorkomen en heeft zich gecommitteerd aan het principe dat de sterkere schouders de zwaardere lasten van de maatregelen moeten dragen om de crisis te bezweren. In de overeenkomsten met dochterorganisaties van de Verenigde Naties (VN), die ons zullen bijstaan in het crisismanagement en de herstructurering, zoals het IMF en de WB, is dit principe verankerd. De regering heeft deze steun ingeroepen omdat de terugval van ons BBP, en van de exportinkomsten en de overheidsinkomsten zo groot is, dat het alleen, zonder steun, proberen om uit de crisis te komen, zeer veel schade zou aanbrengen aan onze economie en aan onze sociale en politieke structuur. Deze schade zou ook ons vermogen voor herstel en groei minimaliseren.

Ad 2. De tweede realiteit is dat het veranderen van productie- en consumptiepatronen inspanning en tijd kost. De roep om diversificatie van de economie, dus het uitbreiden en introduceren van meer en andere exportproducten, is altijd het luidst als wij in een crisissituatie zijn. Helaas kan dit niet binnen korte termijn gerealiseerd worden. Deze processen nemen minstens twee à drie jaren in beslag om merkbare en duurzame resultaten te boeken. Hierbij dreigt ook nog het gevaar dat wij vervallen in ons oude patroon en ritme. Als de crisis bezworen is en de prijzen van onze traditionele exportproducten weer oppakken, is de kans groot dat iedereen weer vervalt in de oude gewoonten: alles importeren en weinig lokale producten produceren en consumeren. Precies hier dringt de vraag zich aan ons op, hoe dit pakket van crisismaatregelen zich verhoudt met onze strategie voor duurzame groei en ontwikkeling.

Crisismaatregelen moeten:

- a. Uitgaan van onze lange-termijn-doelen en deze dus niet impliciet of expliciet verwerpen.

- b. De productie en groeicapaciteit van onze Overheid, bedrijven, gemeenschappen en individuele burgers versterken en niet ernstig en/of duurzaam “schaden”.
- c. Vloeiend aansluiten of overgaan in maatregelen of inspanningen voor groei en ontwikkeling.

1.3 Naar een consensus over onze ontwikkelingsstrategie

De grote uitdaging ligt dus bij ons, Surinamers. Kunnen wij nationale consensus bereiken over onze lange-termijn-ontwikkelingsdoelen en over de maatregelen en de principes van onze ontwikkelingsstrategie? De uitvoering daarvan zal vele jaren in beslag nemen en vasthoudendheid en solidariteit vergen, willen wij aan de uitvoering blijven vasthouden. Met het komen en gaan van regeringen zullen de beleidsprogramma's veranderen, maar wij moeten blijven vasthouden aan de consensus over onze lange-termijn-ontwikkelingsdoelen en principes. Hier is de juiste plaats in dit document om de drie *alles-overstijgende* ontwikkelingsprioriteiten, *Super-nationale* uitdagingen en daaraan gerelateerde kansen die in het Ontwikkelingsplan 2017-2021 aan de orde zullen komen, te introduceren. Het gaat om:

- 1) **Wie en wat zal het 'Surinaamse Volk' zijn in 2025 of 2030?** Voor wie moeten wij ontwikkeling plannen? Als wij vandaag niet plannen voor wat wij willen zijn tegen die tijd, zouden wij in opperste verbazing kunnen kijken naar wat wij geworden zijn.
- 2) **Kunnen we het alleen** of zijn **strategische partnerschappen** met één, twee of drie grote landen noodzakelijk? Zulke partnerschappen kunnen onze toekomst maken of breken. In de wereld van vandaag zijn wij een zeer, zeer kleine unit die gemakkelijk over het hoofd gezien wordt en ons recht op zelfbeschikking staat constant onder druk. Verwacht wordt dat zulke partnerschappen de positieve gevolgen hiervan moeten optimaliseren en de negatieve gevolgen minimaliseren.
- 3) **Hoe lossen wij het 'deviezenvraagstuk' op?** De openheid van onze kleine economie en onze vrijwel complete afhankelijkheid van natuurlijke hulpbronnen (minerale sector) en de 'importconsumptie' maken het 'deviezenvraagstuk' tot een centrale uitdaging in ons dagelijks leven, maar ook in onze ontwikkelingsstrategie. Als wij niet kunnen importeren, stopt het normale leven zoals wij dat kennen. Ook hier is dus een 'langetermijnvisie' nodig waarover we nationale consensus moeten bereiken.

Concreet worden in het eerste conceptraamwerk van het Ontwikkelingsplan 2016-2021 tegen deze achtergrond, de volgende **uitdagingen en kansen** geformuleerd.

Tabel 1.2: Uitdagingen en kansen

Vraag	Uitdagingen	Kansen
Wie en wat zal het 'Surinaamse Volk' zijn in 2025 of 2030?	<p><u>Uitdaging 1:</u> Suriname heeft een kleine bevolking en een direct gevolg daarvan is een schaalprobleem dat op verschillende gebieden beperkingen oplegt aan onze economische en sociale ontwikkeling. Consensus bereiken over een innovatieve ontwikkelingsstrategie die innovatieve antwoorden vindt op de kleinschaligheid van onze samenleving en economie, waardoor de doelen, principes en waarden voor onze bevolkingsstrategie aansluiten op de economische, sociale en milieustrategie.</p> <p><u>Uitdaging 2:</u> Hoe kunnen wij ons succes als vreedzame, multi-etnische samenleving continueren, een verworvenheid die elke generatie opnieuw moet reproduceren en moet proberen om steeds meer <i>de nadelen van pluraliteit te minimaliseren en de voordelen hiervan te maximaliseren</i></p>	<p>1) Onze ervaring met pluraliteit is een groot voordeel. Door de diversiteit aan talen, religieën en etniciteiten:</p> <p>a) Beschikt het Surinaamse volk dat op vele levensgebieden aanleg en interesse heeft, over een bredere basis voor innovatie en diversificatie van economie en samenleving</p> <p>b) Zijn bijzondere relaties ontwikkeld met de landen waar wij oorspronkelijk vandaan kwamen, wat onze kansen vergroot op het gebied van economische, sociale en culturele ontwikkeling</p> <p>2) Door de schaal van onze samenleving kunnen 'niche producten', naast massaproductie, een grote bijdrage leveren aan onze ontwikkeling</p>
Kunnen we het alleen of zijn strategische partnerschappen met grote landen noodzakelijk?	<p><u>Uitdaging 3:</u> Het bereiken van nationale consensus over (nieuwe) duurzame strategische samenwerking met twee of drie zeer grote landen, als centraal onderdeel van onze ontwikkelingsstrategie, om Suriname meer en beter te integreren in het wereldsysteem (productie, handel en transport, wetenschap en technologie, onderwijs, cultuur en politiek), waardoor onze ontwikkelingskansen significant groter worden zonder dat de beleving van ons zelfbeschikkingsrecht onacceptabel aangetast wordt of resulteert in een isolement in onze regio</p>	<p>Surinames geografische ligging, de natuurlijke hulpbronnen en de diversiteit van onze bevolking creëren kansen voor het aangaan van strategische partnerschappen met grote staten en participatie in verschillende regionale integratieprocessen, die zowel onze herintegratie in de wereld als het verkrijgen van toegang tot grote markten vergemakkelijken.</p>
Hoe losse	<p><u>Uitdaging 4:</u> Het bereiken van brede nationale consensus over een wisselkoersmechanisme dat snel</p>	<p>Hoewel als gevolg van de huidige crisis de politieke spanningen opgelopen zijn, is de</p>

Vraag	Uitdagingen	Kansen
	<p>en adequaat kan reageren, wanneer de geselecteerde indicatoren voor de Surinaamse monetaire situatie dat vereisen, waardoor ondanks de cyclische pieken en dalen in de deviezeninkomsten, binnenlandse prijsstabiliteit bereikt en Suriname zich duurzaam ontwikkelt</p>	<p>noodzaak voor samenwerking om uit de crisis te geraken zo groot, dat partijen vooral voor de lange termijn afspraken kunnen maken over indicatoren, procedures en mechanismen, die de respons op een verslechterende deviezensituatie voorspelbaar maken en versnellen</p>
	<p><u>Uitdaging 5:</u> Het ontbreken van maatschappelijke consensus over het beleid evenals de afwezigheid van instituties die ons in staat moeten stellen om (i) in tijden van ‘bloei’ extra (deviezen)inkomsten planmatig te verdelen/spreiden, (ii) in tijden van ‘verval’ de kosten van de aanpassing (in solidariteit) te delen en dit alles tot een goed functionerend institutioneel kader te maken dat de grondslag is voor een anticyclisch en accommoderend monetair beleid.</p>	

2 DIAGNOSE VAN DE CRISIS

2.1 Analyse en oplossing

Consensus over wat er nu aan de hand is en wat de kernoorzaken ervan zijn, kunnen gemeenschappelijke actie voor oplossingen enorm vergemakkelijken. Echter, zoals in vele andere landen, is ook in Suriname het probleem dat een gemeenschappelijke analyse bemoeilijkt wordt door verschillen in zowel technische als politieke uitgangspunten, waarnaast ook belangen van personen, groepen en instituties een rol spelen. De regering kan dan ook niets anders doen dan de cijfers presenteren, haar analyse met de belanghebbenden bespreken en na consultaties gezamenlijke actie propageren. Immers, elke Surinamer zal in zijn of haar eigen huishouden, bedrijf, kantoor, werkplaats of buurt in actie moeten komen om de problemen het hoofd te bieden. Als wij allemaal één richting hebben, zullen we met onze individuele actie de nationale doelen bereiken.

2.2 De achtergrond

Suriname heeft, na een periode van enorme achteruitgang en trage groei², vanaf 2004³ een fenomenale economische groei doorgemaakt. Stijgende wereldmarktprijzen en toename van de fysieke productie dreven onze exporten naar een piek van 2.700 miljoen dollars in 2012, dus bijkans 3 keer zoveel als in 2005 (zie tabel 2.1). De exportinkomsten namen vanaf 2013 langzaam af en zorgden voor een vertraagde groei van onze economie. Het BBP (tegen basisprijzen gecorrigeerd voor inflatie) groeide in de periode 2005 tot 2015 met gemiddeld 3,7 procent per jaar (zie tabel 4.b in de Statistische Annex): van SRD 7.251.3 miljoen naar SRD 10.357,9 miljoen. Gemeten als Beschikbaar Nationaal Inkomen per hoofd per jaar, groeide ons inkomen van SRD 12.145 in 2005 naar SRD31.981 in 2015. Kortom, Suriname maakte een 'boom-periode' door, waarin onze levensstandaard toenam en de importen fors stegen. Dit kwam na de diepe 'bust-periode' van de jaren negentig.

Tabel 2.1: Groei ten opzichte van 2005 in procenten

	2005	Groeit en opzichte van 2005 in procenten		
		2010	2012	2015
Export in mln USD	800,9	160%	237%	106%
Import in mln USD	1199.1	38%	116%	125%
BBP in marktprijzen x 1000SRD (constante prijzen 2007=100)	7.251.288	25%	36%	43%
Beschikbaar Nationaal Inkomen per capita (in SRD)	12.145	85,1%	143,8%	163,3%

Bronnen:

1) Importen en Exporten CBvS;

2) BBP en Nationaal Inkomen ABS (2005 tot 2012; (zie tabel 3 Statistische Annex) en SPS (2015).

Wat zijn de verschillen met de bust-periode van de jaren negentig toen Suriname ook de economie moest stabiliseren en een nieuwe basis moest leggen voor groei en welke lessen kunnen we daaruit leren?

²Het betreft hier vooral de jaren negentig en in mindere mate de periode 2000 tot 2004.

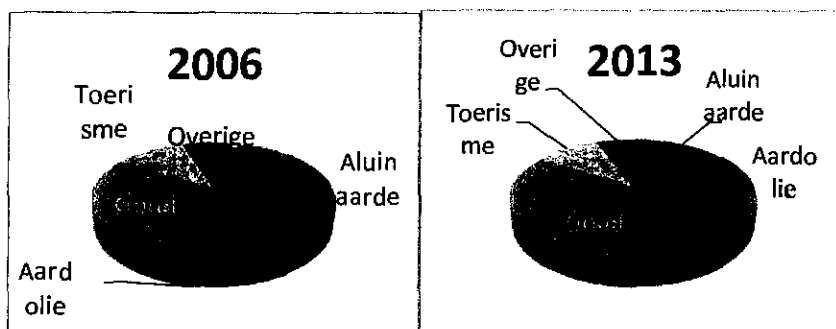
³De grootschalige industriële productie en export van goud door het bedrijf IAMGOLD startte in 2004

2.3 In deze crisis heeft Suriname een betere uitgangspositie

Velen vragen zich af of Suriname weer door een dal moet gaan als die van de jaren negentig, toen ook een stabilisatieprogramma uitgevoerd moest worden. Hieronder wordt een poging gewaagd om voor toen en nu de uitgangspositie te vergelijken, conclusies te kunnen trekken en beleidsbeslissingen hierop te baseren. De situatie wordt op de volgende gebieden vergeleken:

- 1) **De terugval van de exportopbrengsten.** Teruggelopen vraag en lage prijzen voor onze grondstoffen waren ook in de crisis van de jaren negentig een belangrijk aspect (tabel 1.c in Annex). Echter, de terugval destijds van de importen naar 53.9 procent van hun piekniveau in 1989 was problematischer, omdat vooral de vooruitzichten op herstel van de exportopbrengsten uit de bauxietsector, veel slechter waren.
- 2) **Onze smalle productie- en exportbasis.** In de jaren negentig had Suriname een 'bauxiet-economie'. De cijfers tonen aan dat onze economie sindsdien afhankelijker is geworden van de minerale sector, maar dat er wel een interne verschuiving heeft plaats gevonden. Vanaf 2010 zijn aardolie- en goudindustrie belangrijker geworden dan de bauxietsector geworden (zie grafiek 2.1). Deze bredere basis geeft ons land veel meer kansen om uit de huidige "bust" te komen. Ook de vooruitzichten op herstel zijn gunstiger. In de jaren negentig speelde de uitdaging van de verouderde productiefaciliteiten in de bauxietsector al, terwijl het einde van de gemakkelijk winbare voorraden in zicht was. De kans op nieuwe investeringen in die sector was niet groot. Nu in 2016, zijn er 'nieuwe' productiefaciliteiten in de olie- en goudindustrie maar ook de meer recente, forse investeringengeven zicht op verhoging van de productie, export en overheidsinkomsten.

Grafiek 2.1 Aandeel van de verschillende exportproducten in 2006 en 2013

Bron:SPS, Suryamodel, retrieved april 2016

- 3) **Groei van de overheidsuitgaven.** Snel expanderende overheidsuitgaven en importen zijn een veel beschreven (beleids-)zwakte in natural-resource-based economieën en deze kritiek gaat ook op voor onze economie. Deze zwakte verscherpt vaak de crisis veroorzaakt door schokken in de vraag en/of prijzen op internationale markten. De crises van de jaren tachtig/ negentig maar ook die van meer recente datum van 2008/2009⁴ laten zien dat Suriname geen uitzondering is. Hieraan kleven twee aspecten: a) onvoldoende

⁴ In de initiële fase van de grote internationale resssie van 2008/2009 namen sleutel functionarissen publiekelijk het standpunt in dat deze crisis Suriname niet zou treffen. Het beleid ten aanzien van de overheidsuitgaven en gerelateerde gebieden bleef dan ook ongewijzigd. Ook in andere Caraïbische landen namen sleutel functionarissen dergelijke posities in.

inzicht in de (verwachtbare) trends in de internationale markt en economie en b) een trage response van beleidsmakers. Hierin verbetering brengen zal in de eerste plaats gebaseerd moeten zijn op inzicht in deze zwakheden.

4) **Het mobiliseren van externe financiering noodzakelijk voor crisisbeheersing.** Het mobiliseren van deze externe financiering was in de jaren negentig een serieus probleem voor de beleidsmakers. Dit was in hoge mate een direct gevolg van de vroege postkoloniale periode die zowel Surinamers als Hollanders doormaakten. Deze overgangsfase en de z.g. ontwikkelingshulpgelden conditioneerden de houding en beperkten het gezichtsveld van in elk geval Surinamers. Maar vooral vanwege politieke polarisatie en het beleidskader dat de internationale financiële instellingen en donoren toen hanteerden, was het mobiliseren van financiering voor het SAP niet succesvol. Hierdoor was Suriname in de jaren negentig beperkt tot slechts één optie voor financiering van de crisisbeheersing: ‘hulp’ uit Holland. Echter, de eis van die donor was dat Suriname een stabilisatieprogramma opgesteld door het IMF, Wereld Bank of de EU zou moeten uitvoeren: men wilde toen al de ontwikkelingshulp aan Suriname “internationaliseren”. In de huidige crisis heeft Suriname meerdere opties en dit heeft geresulteerd in het veiligstellen van een financieringspakket van totaal USD1.075 miljoen. Deze fondsen zullen garanderen dat:

- a) Stabilisatie van onze economie bereikt wordt zonder een te zware inkrimping van de economie en terugval in het inkomensniveau. De zware terugval zoals in de jaren negentig, was enerzijds een gevolg van het gebrek aan financiering voor het stabilisatieprogramma en anderzijds een onsamenhangend uitgevoerd aanpassingsbeleid. Het doel is nu om middels een samenhangend pakket van maatregelen een ‘zachte landing’ te maken in de stabilisatieperiode, die uiterlijk eind 2016 bereikt moet worden (zie paragraaf 3.1)
- b) Herstel en groei bereikt worden. De regering verwacht op grond van de economische projecties (zie tabel hierboven), dat al in 2017 de economie zich hersteld zal hebben. Deze projecties zijn gebaseerd op de effecten van:
  - i) de uitvoering van de stabilisatiemaatregelen,
  - ii) de fondsen die beschikbaar gesteld zijn om de stabilisatiemaatregelen te ondersteunen en
  - iii) de verhoogde productie en exporten als gevolg van de investeringen die in de afgelopen jaren gepleegd zijn in de sectoren olie en goud.

Tabel 2.2 Uitgangspositie en projecties van het stabilisatie-, herstel- en groeiprogramma 2016-2018

Financiën v/d Centrale Overheid				
		Projecties		
	2015	2016	2017	2018
Inkomsten	3,688	4,687	6,083	7,494
Belastingen	2,886	3,589	4,493	5,703
Andere inkomsten	802	1,098	1,590	1,791
Uitgaven	5,230	6,156	6,967	7,896
Primaire uitgaven	4,982	5,698	6,519	7,405
Lonen en salarissen	1,533	1,772	2,006	2,259
Overige primaire uitgaven	3,015	3,287	3,549	3,931
Kapitaalsuitgaven	434	639	964	1,215
Rentebetalingen	249	459	449	491
Totale balans (Netto financiering)	-1,543	-1,469	-884	-402
Waarvan: Primaire balans Memorandum items:	-1,294	-1,011	-436	89
BBP tegen lopende marktprijzen (SRD miljarden)	17.6	22.8	25.8	29.1
Reële BBP-groei (percentage)	0.1	--2.0	2.5	2.3
Consumentenprijzen (percentage; einde periode)	25.0	24.1	8.9	6.1
Totale balans (percentage van BBP)	-8.8	-6.4	-3.4	-1.4
Primaire balans (percentage van BBP)	-7.4	-4.4	-1.7	0.3
Centrale overheidsschuld (percentage van BBP)	43	46	44	40

Bron: Surinaamse autoriteiten, en IMF-staf berekeningen.

Uitgaande van deze projecties moet in 2017 het overheidstekort op de totale balans⁵ verder teruggebracht zijn naar 3,4% en op de primaire balans naar 1,7 procent, terwijl er weer reële economische groei is van 2,5 procent in 2018. Voor 2018 is op de primaire balans een begrotingsoverschot geprojecteerd voor de overheid. Dit alles betekent dat in 2018 Suriname economisch, sociaal en politiek weerbaarder zal zijn geworden. Dit is tevens een gevolg van het intensief investeringsprogramma, dat al in 2016 op gang moet komen, gebruikmakend van de fondsen die gecommitteerd zijn door de Wereld Bank, de Caribbean Development Bank en de Islamic Development Bank. Deze fondsen zijn gemobiliseerd voor de financiering van onze economische en sociale ontwikkeling. Dit investeringsprogramma zal worden vastgelegd in het grondwettelijk vereist vijf jarig Ontwikkelingsplan van Suriname dat in oktober van dit jaar bij De Nationale Assemblee zal worden ingediend. Nu al kan gesteld worden dat investeringen zich in hoofdlijnen zullen richten op:

- i) De kennissector, omdat die bepalend is voor de ontwikkeling van alle andere productie- en dienstensectoren
- ii) De capaciteit om onze productie- en handelsondernemingen succesvol te draaien en te ontwikkelen
- iii) De diversificatie van de economie

⁵ Dit het Begrotingstekort volgens de Surinaamse definitie

iv) Versterking van de bestuurlijke capaciteit, waaronder ook transparantie en verantwoordelijkheid van overheidshandelen

- 5) **Politieke tegenstellingen en de kans op consensus.** Politieke en sociale polarisatie creëert een milieu waarin in het algemeen de kansen op succesvolle crisisbeheersing minimaal worden, terwijl ook de uitvoering van een economisch groeiprogramma veel moeilijker wordt. Deze omstandigheid was in de jaren negentig een struikelblok voor succesvolle crisisbeheersing; Suriname worstelde met de naweeën van de binnenlandse oorlog en zeer scherpe politieke tegenstellingen. Ook waren er geen formele structuren voor sociale dialoog, terwijl de sociale dialoog die plaatsvond ingebed was in het partijpolitieke stelsel. Suriname heeft zich verder ontwikkeld. Politieke polarisatie is veel minder dan in de jaren negentig en er is een formele structuur voor sociale dialoog, de Sociaal Economische Raad (SER). Ondanks de wederom opgelaaide politieke spanningen, zijn de vooruitzichten op nationale consensus redelijk goed als:
- a) zowel formele als informele kanalen hiertoe optimaal worden ingezet
  - b) consensus gebaseerd is op een technisch goed uitgewerkt crisisplan dat ijkpunten heeft, en gemonitord en geëvalueerd wordt door de belanghebbende instituten en groepen
  - c) alle betrokkenen het Surinaamse belang voor ogen hebben en respect voor elkaar betonen.

2.4 Oorzaken van de huidige crisis

In essentie wijzen de evaluaties van verschillende nationale en internationale deskundigen op twee kernvraagstukken bij het beschrijven van de huidige crisis in Surinames economie⁶:

- 1) De scherpe val van de exportopbrengsten naar een niveau waarop de fors gestegen importen en andere transacties met het buitenland bij lange na niet meer gefinancierd kunnen worden.
- 2) De forse toename van de overheidsuitgaven en de scherpe val van de overheidsinkomsten, alsook de manier waarop het begrotingstekort van de overheid is gefinancierd, voornamelijk in de periode 2013 tot 2016 (bron vermelden).

Hoewel sommige deskundigen een van de bovengenoemde aspecten tot de enige oorzaak verheffen, is een gebalanceerde visie dat het de gezamenlijke werking is van deze twee, met elkaar samenhangende vraagstukken, waardoor de Surinaamse economie in crisis geraakt is. De Regering is zelfkritisch, maar komt op basis van technische overwegingen tot de conclusie dat beide vraagstukken een rol gespeeld hebben en het voorgestelde stabilisatieprogramma pakt dan ook beide aspecten onmiddellijk aan.

Een goede analyse is cruciaal om een pakket van doortastende en effectieve maatregelen te nemen om de crisis af te reinen en langdurige schade te voorkomen. Het stabilisatieprogramma dat hier wordt gepresenteerd, komt niet uit de lucht vallen maar is het directe resultaat van de technische en goed gebalanceerde analyse van onze situatie. Zo is bijvoorbeeld het beleidsbesluit om betalingsbalanssteun te vragen aan de internationale financiële

---

⁶ Het betreft hier meer de analyse van korte-termijn-problematiek. Alom wordt in analyses ook verwezen naar op meer structurele kenmerken van Surinames economie die het land kwetsbaar maken voor "externe schokken" zoals wij die nu ervaren.

instellingen die onderdeel zijn van het VN-Systeem een gevolg van deze analyse. Immers als de crisis slechts een gevolg was van interne macro-economische onevenwichtigheden, zouden we er misschien ‘op eigen kracht’ uit kunnen komen. Ongeacht of een dergelijke analyse voortkomt uit ideologisch-technische starheid of andere motivatie, het leidt tot een verkeerde beleidskeuze waarbij niet geleerd wordt uit het verleden en waarbij de kansen worden genegeerd die we vandaag hebben. Maar het andere extreme standpunt (betalingsbalanssteun zonder herstructurering van de economie) is ook contraproductief, omdat de beleidsconsequentie zou zijn dat de expansie van de overheidsuitgaven en koopkracht van de gezinnen gewoon door kan gaan, zodra we een ‘oplossing’ vinden voor het ‘deviezentekort’. De scheve economische structuur zou echter blijven bestaan en de verdien capaciteit zou niet worden vergroot. De voorlopige oplossing voor het deviezentekort middels betalingsbalanssteun en externe financiering van nodige investeringen moeten dienen als instrument voor een structurele oplossing van het probleem op lange termijn.

2.5 Overheidsfinanciën

In de technische discussie over de overheidsbestedingen is het doel vooral ook om structurele problemen evenals systeem- en procesmatige tekortkomingen te ontdekken om toekomstige besluitvorming te verbeteren door duurzame oplossingen te ontwikkelen en operationeel te maken. Uitgaande van deze doelstellingen worden de trends in de overheidsfinanciën van 2006 tot 2015 geëvalueerd en geplaatst in het kader van Suriname als natural-resource-based economie en de typische beleidsresponses in deze beleidsomgeving.

De jaar-op-jaar stijging van overheidsuitgaven laat zien dat de initiële response op de snelle groei van de totale economie, maar vooral van de exportopbrengsten en de overheidsinkomsten (2005-2012), enigszins behoudend was (zie tabel 2.3 en grafiek 2.2). Echter, in 2009 luidde de forse verhoging van de overheidsuitgaven een periode in, waarbij de snelle expansie van de overheidsuitgaven niet-geheel-in-lijn was met de overheidsinkomsten en de exportopbrengsten. Dat jaar laat een record jaar-op-jaar stijging van de overheidsuitgaven zien, hoger dan de inkomsten, ondanks de forse daling exportopbrengsten in dat jaar. In 2010 werd dezelfde overheidsbegroting gehanteerd. Mede door dit laatste zette de begroting van 2009 feitelijk de trend in van snelle expansie van de overheidsuitgaven die duurde tot en met 2012.

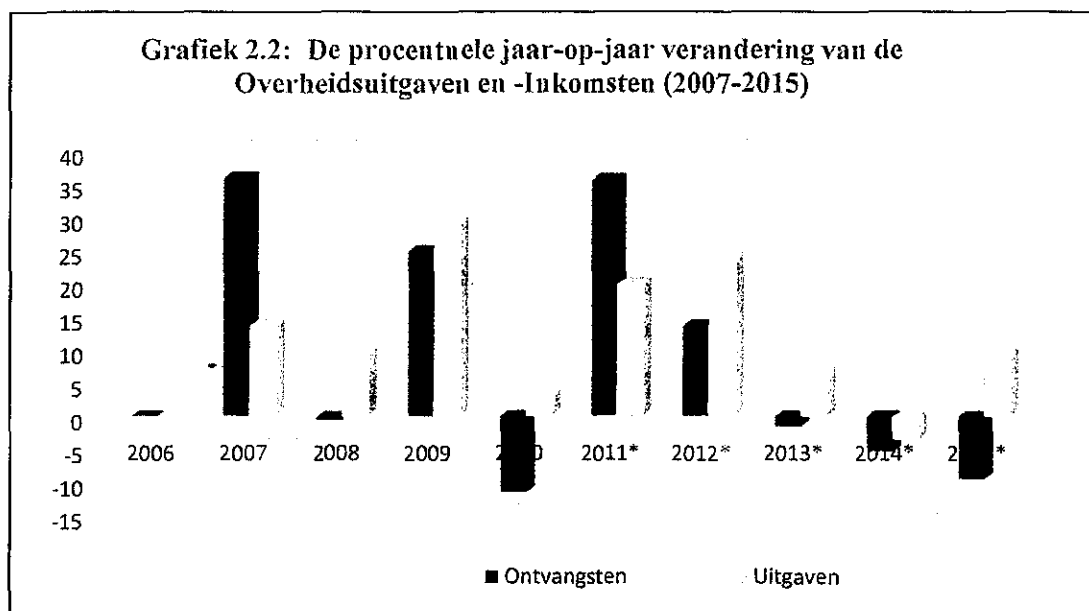
Tabel 2.3: De procentuele jaar-op-jaar stijging van de overheidsontvangsten en -uitgaven (2007-2015)

	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*
Ontvangsten	36.1	-0.6	25.1	-12.2	49.1	9.8	3.6	-4.9	-11.5
Uitgaven	13.9	9.5	29.4	3.2	28.1	28.7	17.0	-2.9	-5.4

Bron: zie tabel 7.b in de Statistische Annex

Tabel 2.3 laat zien dat pogingen om de groei van de overheidsuitgaven te temporiseren, begonnen in 2013: terugdringen van de groei van de uitgaven van 28,7 procent naar 17 procent in 2013, negatieve groei in 2014 en 2015 van respectievelijk -2,9 en -5,4 procent. Echter, deze inspanningen waren niet voldoende om de daling van de overheidsinkomsten te compenseren en dit weerspiegelt net als in 2009 de verlate reactie op (i)

(beschikbare) specifieke indicatoren⁷, (ii) de samenstellingen van de overheidsuitgaven en iii) de verwachtingen omtrent de vraag en prijzen van onze voornaamste exportproducten op de wereldmarkt.

Er is geen consensus over een groep kritieke indicatoren, ‘alarmmechanismen’, die vrijwel onmiddellijk een bepaalde response moeten oproepen⁸ terwijl de tijdige beschikbaarheid van dergelijke indicatoren van redelijke kwaliteit een groot obstakel is voor een tijdige response. Natuurlijk zijn er algemene indicatoren, zoals bijvoorbeeld het begrotingstekort als percentage van het BBP of de inflatie. In de eerste plaats speelt de beschikbaarheid van betrouwbare indicatoren een essentiële rol voor tijdige en adequate responses. Een fundamenteel probleem in de Surinaamse overheidsadministratie is dat de comptabiliteitswet met “zekere flexibiliteit wordt toegepast”. Dit probleem speelt reeds decennialang en resulteert in traag en/of slecht geadmistreerde overheidsuitgaven. Het is ook een belangrijke oorzaak van trage en onbetrouwbare statistieken over de stand van de overheidsfinanciën. Tabellen 7.a en 7.b in de Statistische Annex geven een beeld van de verschuivingen die ex post kunnen plaatsvinden als gevolg van bovengenoemde “flexibiliteit” en de betreffende uitgaven en ontvangsten worden doorgaans geclassificeerd in een restcategorie “Statistische verschillen”.

Op grond van het beeld in tabel 7.a was de situatie met de overheidsfinanciën reden tot bezorgdheid vanaf 2013, maar weerspiegelde geen crisissituatie. Echter, op basis van de gegevens die onlangs beschikbaar kwamen was het begrotingstekort in termen van een percentage van het BBP veel ernstiger (zie tabel 7.b in de Statistische Annex). Twee belangrijke conclusies zijn dat:

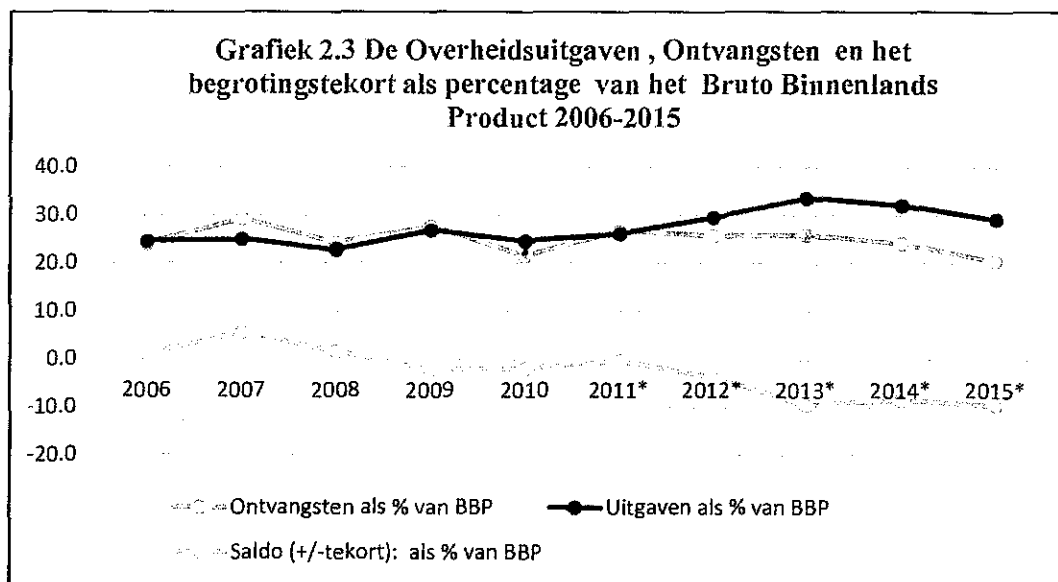
1. Het noodzakelijk is om dwars door alle geledingen het politiek besluit te nemen om de bestaande comptabiliteitswetgeving en regels *met de uiterste gestrengheid* toe te passen, de controle hierop te

⁷ Soortgelijke responses hebben waarschijnlijk ook op andere momenten gespeeld maar verificatie zou dit moeten bevestigen

⁸ Zie illustratief overzicht van een aantal gebruikelijke indicatoren en hoe deze wel of niet de huidige crisis geïndiceerd hebben in tabel 8 van de Statistische Annex.

verscherpen en maatregelen te nemen tegen overtreders. In dit kader is de automatisering van de financiële administratie van de overheid dan ook de hoogste prioriteit.

2. De nationale consensus over een selectie van ‘alarmindicatoren’ voor Surinames economie, die veel eerder of veel nauwkeuriger de ernst van een dreigende crisis kunnen indiceren, is cruciaal. Door brede beschikbaarheid van deze indicatoren kunnen zelfs de burgers deze “rode lijnen” bewaken.

Er zijn in het systeem van onze overheidsfinanciën geen institutionele beperkingen om de opbrengsten uit de mijnbouw te besteden. Deze inkomsten komen rechtstreeks in de begroting onder de normale budgetlijnen. Het systeem van overheidsfinanciën heeft geen speciale voorziening om “meevallers” zoals extra inkomsten die een gevolg zijn van bijvoorbeeld (tijdelijk) hoge prijzen, automatisch af te zonderen. Er wordt in Suriname al sinds het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw gesproken over het instellen van een Spaar- en Stabilisatiefonds dat moet voorkomen dat dergelijke meeropbrengsten vrijwel direct leiden tot expansie van de overheidsuitgaven. Helaas is dit mechanisme er nog niet.

Tenslotte is er de samenstelling van de overheidsuitgaven. Slechts het aandeel van de lonen en salarissen is vrij constant in de overheidsuitgaven. Het meest opvallende is de daling van het aandeel van de kapitaaluitgaven van de overheid, in feite de overheidsinvesteringen, in 2015 naar 51.4 procent. Dit is nog net de helft van het aandeel in 2006 en slechts 51 procent van het aandeel in 2014. De kapitaaluitgaven van de overheid waren in 2015 SRD 434 miljoen. In 2006 en 2014 waren de kapitaaluitgaven van de overheid respectievelijk SRD 305,7 en SRD 893,0 miljoen. Opgemerkt moet worden dat voor 2015 de veranderingen in het aandeel van kapitaalsuitgaven vrij geleidelijk zijn. Een dalende trend van het aandeel van deze uitgaven van de overheid is na 2010 duidelijk waar te nemen. De nominale bedragen laten echter in de periode 2006 tot 2014 een gestage en consistente stijging zien.

3 HET STABILISATIEPROGRAMMA

3.1 Kerndoelen van Stabilisatieprogramma 2016-2017

De doelen van het stabilisatieprogramma zijn voor de hand liggend en de meeste Surinamers kunnen het begrijpen. Het programma moet de twee in paragraaf 2.4 besproken vraagstukken aanpakken en daarom worden ook de twee met elkaar samenhangende subdoelstellingen in een alomvattend doel van het programma geïntegreerd. Het stabilisatieprogramma moet tegen het einde van 2016, dus binnen een periode van acht maanden, de volgende doelen hebben bereikt:

Suriname heeft middels een pakket van fiscale en monetaire maatregelen de koopkracht in overeenstemming gebracht met de tot 2018 geprojecteerde exportopbrengsten, waardoor aan het eind van 2016: (i) het begrotingstekort van de overheid 6,4 procent van het Bruto Binnenlands Product is, (ii) de wisselkoers zich stabiliseert rond het geprojecteerde niveau⁹ en (iii) de inflatie teruggebracht wordt tot 24,1 procent zonder dat iv) de economische en v) werkgelegenheidsgroei onder -2,0 en -2,0 komen¹⁰

Het kritieke in het behalen van deze doelen is het mobiliseren van fondsen die nodig zijn om verdere neergang van de economie onmiddellijk te stuiten. De enige optie hier is het aangaan van een lening (zie ook paragraaf 1.2). Het doel is dus om extreme inkrimping van de economie te voorkomen. Deze dreigende inkrimping van de economie is het gevolg van een aantal tegenvallers die elkaar versterken. Het gaat om de gecombineerde werking van:

- a. Het wegvallen van de bauxiet/aluinaarde productie. Het directe aandeel van deze sector in het BBP was ongeveer 5 procent. Deze sector had echter ook groei-effecten op andere sectoren. Van deze sector vallen in 2016 de exportopbrengsten, de arbeidsplaatsen, de koopkracht van de werkers en de spin-off effecten op de andere sectoren in de economie weg.
- b. De scherpe terugval (zie tabellen 1 en 8 in de Statistische Annex) van de exportopbrengsten heeft een negatief effect op onze groei in het algemeen, maar vooral op onze economie
- c. De grote terugval van de overheidsinkomsten en daarmee van de overheidsuitgaven, dus ook van de overheidsinvesteringen. De overheid als belangrijke drijver van de BBP-groei in Suriname (zie ook grafiek 2 op pagina 7) heeft haar reële uitgaven sterk teruggebracht: (i) reeds in het derde en vierde kwartaal 2015 en (ii) een verdere neerwaartse bijstelling in het eerste kwartaal van 2016. Vooral op de overheidsinvesteringen is besnoeid: die liepen terug met 50 procent. Dit heeft een vertraagde maar enorme impact op de economische groei. Deze inkrimping van de overheidsuitgaven was een

---

⁹De projectie van de wisselkoers is niet prijsgegeven om speculatie te voorkomen

¹⁰Economische groei wordt gedefinieerd als groei van het BBP en werkgelegenheid als het aantal arbeidsplaatsen.

praktische en noodzakelijke maatregel die een explosieve stijging van de wisselkoers en de inflatie heeft voorkomen. Het zal echter ten koste gaan van onze economische groei.

Hiertegenover staat dat de meevallers voor onze economie in 2016 te laat in het jaar komen om deze oorzaken van inkrimping van de economie voldoende te compenseren. Deze meevallers zijn:

- 1) De opstart van de SURGOLD mijn die echter pas in het derde kwartaal op gang komt
- 2) De betalings-, budgetsteun en investeringsfondsen die met het IMF, de Wereld Bank, de Inter-American Development Bank en de Caribbean Development Bank overeengekomen zijn, worden op verschillende wijze en op verschillende tijdstippen operationeel (zie tabel 3.1). Als gevolg daarvan is het te verwachten dat:
  - a) Het effect op de groei verschillend zal zijn terwijl het in de leningsvoorwaarden overeengekomen plafond voor de overheidsuitgaven de effectieve besteding van deze fondsen zou kunnen beperken
  - b) De feitelijke bestedingen van de fondsen, met uitzondering van de betalingsbalanssteun, pas in het derde en zeker voor bepaalde lijnen, pas in het vierde kwartaal op gang zullen komen
- 3) Het herstel van de prijzen van onze exportproducten gebeurt “geleidelijk”
- 4) Bestedingen in het kader van de wederopstart van de Bauxiet en Aluinaarde industrie zullen pas laat in het derde kwartaal op gang komen

Tabel 3.1: Financieringsprogramma van het Stabilisatie- en herstelprogramma (bedragen in miljoenen US-Dollars)

		2016					2017					2018	2016-2018
		Q1	Q2	Q3	Q4	Total	Q1	Q2	Q3	Q4	Total		
1	Betalingsbalanssteun (IMF)		81	63	63	207	45	63	55	55	217	55	479
Andere Multilaterale instellingen (IADB/CDB/WB)*													
2	Budget steun		120	130	0	250	50	70	100	0	220	0	470
	IADB		70	30		100		70			70		170
	CDB		50			50	50				50		100
	WB			100		100			100		100		200
3	Externe leningen voor projectfinanciering			40		40		45			45		85
	IADB			40		40		45			45		85
	CDB					0					0		0
	WB					0					0		0
4	TOTAAL		201	233	63	497	95	178	155	55	482	55	1,034
5	Faciliteit voor leningen internationale kapitaalmarkten**		86			86		-86			-86		0

* IADB=Inter-American Development Bank; CDB=Caribbean Development Bank; WB=World Bank

** De financiering voor internationale kapitaalmarkt transactie wordt in een keer terugbetaald in 2018)

Hoewel het Stabilisatie- en Herstelplan 2016-2018 nu pas publiek gemaakt wordt, was het onvermijdelijk dat de Regering eerder maatregelen moest nemen om de crisis te bezweren. In de volgende paragraaf, Pre-programma acties, wordt een overzicht gepresenteerd van de voornaamste maatregelen. De projecties indiceren dat na deze stabilisatieperiode de economische groei zich herstelt in 2017. Om de stabilisatiedoelstellingen te bereiken zijn er stabilisatiemaatregelen uitgewerkt naar subdoelen en wel in de volgende vijf sub-beleidsgebieden:

- 1) Een **budgettaire strategie** gericht op de overheidsinkomsten, -uitgaven en investeringen

- 2) Een **monetaire strategie** gericht op het kredietwezen, de financiering van de Overheid en maatregelen ter stabilisatie van de wisselkoers
- 3) **Koopkracht- en inkomensmaatregelen** die gedurende het stabilisatieproces invloed moeten uitoefenen op (a) de koopkracht van de gezinnen en (b) de verbetering van de inkomensverdeling tussen enerzijds ondernemers en hun werkers en anderzijds tussen de ondernemers onderling. Het **urgente investeringsprogramma**. Om een te grote contractie van de economie te voorkomen als gevolg van de scherpe terugval van de overheidsuitgaven, zal reeds in 2016 een urgentieprogramma van investeringen uitgevoerd worden. Dit programma zal bestaan uit infrastructurele investeringen, investeringen in de productiesector en investeringen in de sociale sector.
- 4) Een beperkt aantal **'trend verschuivende maatregelen'** op sleutelgebieden voor snelle groei van de productie, de werkgelegenheid en de export en voor het bevorderen van investeringen. Deze zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4.

3.2 Synchronisatie van maatregelen

Het vraagstuk van synchronisatie van de maatregelen wordt vaak benadrukt in de discussies over de eerdere en het huidige stabilisatieprogramma. Hier spelen twee uitdagingen een belangrijke rol die in dit document begrepen worden als de z.g. pre-programma problematiek en het uit balans raken van de synchronisatie gedurende de uitvoering van het programma als gevolg van tekortschietende uitvoeringscapaciteit.

Pre-Programma fase:

Dit is de fase waarbij de consensusvorming omtrent het programma nog niet bereikt is en mede daardoor er nog geen financiering beschikbaar is voor maatregelen. Naarmate deze periode langer duurt en beleidsbeslissers door de voortschrijdende crisis gedwongen worden om maatregelen te nemen is de kans groot dat als gevolg van de beperkte opties en middelen de synchronisatie en dus samenhang verloren gaat.

Uitvoeringscapaciteit:

De uitvoeringscapaciteit is een grote uitdaging bij synchronisatie, vanwege de veelheid van maatregelen die ook nog op elkaar afgestemd zijn. Het overheidsapparaat, dat in de afgelopen twee decennia steeds zwakker geworden is, blijkt in vele gevallen niet in staat te zijn om een gecompliceerd programma de maatregelen afgestemd op elkaar uit te voeren. Een voorbeeld hiervan is het sociaal vangnet. Hiervoor zijn methoden, een informatiebasis en menselijke hulpbronnen vereist voor een succesvolle uitvoering. Dit kost tijd omdat prijsverhogende maatregelen soms niet kunnen wachten en het vangnet nog niet op zijn plaats is.

Het inzetten van buitenlandse deskundigheid heeft niet altijd het gewenste resultaat, vooral in gevallen waarin deze buitenlanders slechts met beperkte kennis van de lokale situatie maatregelen voorschrijven, die niet altijd effectief en/of duurzaam zijn.

De Onderraad die wordt beschreven in paragraaf 3.8 zal zich buigen over dit vraagstuk en de maatregelen van het SHP prioriteren en een tijdslijn voor de maatregelen vaststellen. De “game changing measures” van dit plan zijn de meest belangrijke maatregelen en moeten in 2016 uitgevoerd worden.

3.3 Pre-Programma Maatregelen

De volgende pre-programma maatregelen zijn sinds oktober 2015 uitgevoerd:

- 1) Aanpassing van de Overheidsbegroting.
  - a) De begroting in 2015 werd met ongeveer 43 procent verminderd: van SRD 9.270,4 miljoen naar SRD 5.303,1 miljoen
  - b) In de goedgekeurde Nota van Wijziging van de begroting 2016 bedragen de uitgaven SRD 5.576,2 miljoen, waarbij het financieringstekort is geraamd op 2,4% van het BBP.
- 2) Het wisselkoersbeleid.
  - a) In 2015 moest een wisselkoerscorrectie van 20,5 procent worden doorgevoerd: van USD1=SRD3,35 naar USD1=SRD4,04
  - b) Daarna werd overgestapt naar een flexibelere vaststelling van de wisselkoers, waarbij de hoogte werd bepaald middels veilingen.
- 3) Het mobiliseren van fondsen voor de financiering van het stabilisatie- en herstelprogramma
- 4) Sanering van de subsidies voor de nutsvoorzieningen:
  - a) De eerste fase van de aanpassing van energieprijzen werd per november 2015 doorgevoerd
  - b) Aanpassing van de watertarieven
- 5) Maatregelen in 2015 ter compensatie van koopkrachtverlies:
  - a) Kinderbijslag van SRD 30 naar SRD 50
  - b) Heffingskorting van SRD 100 voor de ambtenaren

3.4 Strategie en Matrix voor de Budgettaire Maatregelen

Het centrale doel van het budgettaire beleid is het brengen van een acceptabel evenwicht tussen de politiek en sociaal gewenste overheidsuitgaven en de feitelijke overheidsinkomsten, waardoor het begrotingssaldo in lijn wordt gehouden met de nationale verdien capaciteit, geïndiceerd door het Bruto Binnenlands Product. Het kwantitatieve doel is om reeds aan het eind van de stabilisatieperiode (2016) het tekort op de primaire balans van de overheidsbegroting terug te brengen naar de vrij algemeen geaccepteerde bandbreedte van 3 tot 5 procent van het BBP. Het streven is om in 2018 een bescheiden overschot te hebben op de primaire balans van de overheidsbegroting (0,3 procent).

Het is onmogelijk de overheidsfinanciën effectief te managen en deze doelstellingen te halen zonder de efficiëntie van de financiële administratie van de overheid te verhogen en de institutionele structuur nodig voor het aansturen van overheidsfinanciën, te verbeteren en uit te breiden. Daarom worden bepaalde hervormingen in de financiële administratie en het beheer van overheidsfinanciën reeds in de stabilisatieperiode uitgevoerd. De andere maatregelen zijn onderdeel van het pakket van hervormings- en groeimaatregelen. Tenslotte is de

operationalisering van een systeem van Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW) gedurende de stabilisatie periode een strategische aanpassing in het Surinaams belastingstelsel. Met de invoering van de BTW zal eveneens compensatie in de loon- en inkomstenbelasting voor werknemers en zelfstandigen plaatsvinden.

Schema 3.1. Strategiematrix Budgettaire maatregelen			Tijdslijn
Strategisch doel:	FEP	<p>Er is een acceptabel budgettair resultaat tussen de gewenste overheidsuitgaven en de feitelijke overheidsinkomsten, waardoor a) het begrotingssaldo (3-5 procent) en b) de overheidsschuld (minder dan 50 procent) in lijn zijn met de nationale verdien capaciteit geïndiceerd door het BBP.</p> <p>Toelichting:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een combinatie van de inkomsten genererende, uitgaven beperkende, maar ook koopkracht compenserende maatregelen brengt een acceptabele balans in de lopende overheidsuitgaven zonder dat de geaggregeerde vraag een ongewenst niveau van contractie in de economie veroorzaakt, en armoede en sociale onrust hervorming en groeiagenda terugwerpen - De financiële administratie van de Overheid wordt versterkt door vergroting van het menselijk kapitaal in de betreffende instituten, verbetering en computerisering van systemen en het invoeren van 'indicators of achievement' in planning en management - Het instrumentarium voor het plannen en managen van de overheidsfinanciën wordt verbeterd en uitgebreid - Versterken van de belastingadministratie, verbreden van de belastingheffingsgrondslag en een verschuiving van het accent van directe naar indirecte belastingen - Evaluatie en hervorming van de niet-belasting ontvangsten met het oog op marktconforme aanpassing van de prijzen van overheidsdiensten, waar dat uit een politiek, sociaal en ontwikkelingsperspectief wenselijk is 	
		<p>Er is een acceptabele balans in de lopende overheidsuitgaven na uitvoering van een pakket van de inkomsten genererende en uitgaven beperkende maatregelen</p> <p>Totaal Inkomsten genererende maatregelen= SRD211,7 miljoen</p> <p>Waarvan: Belastingmaatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Verhoging van tariefinvoerrecht en omzetbelasting op luxegoederen. ✓ Verhoging van exportheffing klein goudmijnbouw van 2 naar 2.75%. Een tijdelijke solidariteitsheffingen die slechts van toepassing zal zijn op hogere, nog nader vast te stellen inkomensgroepen ✓ Herinvoering van rij- en voertuigenbelasting waarbij onderscheid gemaakt zal worden naar type voertuigen ✓ Extra heffing bij de invoer van voertuigen ouder dan 4 jaar. ✓ Belasting op petflessen en sluiters (een milieuheffing) Invoering van een systeem van Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW/VAT=Value Added Tax) Afschaffing van egaliseringsreserve verzekeraars resulteert in meeropbrengsten in de inkomstenbelasting Afschaffing van aftrek premie AOV voor heffing van inkomstenbelasting. Waarvan: Verhoging van concessie en andere rechten ✓ Verhoging exportheffing op rondhout. Tegelijk aanmoediging verwerkingsindustrie 	
Uitkomst 1			

	√	Verhoging van de vuistvuurwapenvergunningen	
		Verhoging van grondhuur	
		Klapperaanpassing van de grondwaarde, inwerkingtreding van de nieuwe klapper	
		Tariefsverhoging van kostenwet.	
		Evaluatie en hervorming van de niet-belasting ontvangsten met het oog op marktconforme aanpassing van de prijzen van overheidsdiensten, waar dat uit een politiek, sociaal en ontwikkelingsperspectief wenselijk is. Maatregelen betreffen onder meer:	
		Aanpassing van de prijzen van overheidsdienstverlening (waar er sprake is van een individuele tegenprestatie door de Overheid)	
		Tariefsverhoging bij oprichting van NV's, stichtingen, coöperatieve verenigingen, etc.	
		Uitgaven beperkende maatregelen van de Overheid=SRD	
		Rationalisering van de kosten voor telecommunicatiediensten en energie- en waterverbruik bij de Overheid	
	√	Afbouw/afschaffing van subsidies op water, energie en gas door aanpassing van de tarieven	
Uitkomst 2		Maatregelen ter compensatie van koopkrachtverlies voorkomen een ongewenste contractie van de geaggregeerde vraag in de economie en toename van de armoede en sociale onrust als gevolg van de uitvoering van de inkomstenverhogende en uitgaven beperkende maatregelen van de Overheid	
		Totale kosten (voorlopige schatting) =SRD120,0 miljoen	
		Verhoging heffingskorting van SRD 50 naar SRD 125	
		Verhoging belastingvrije uitkering van SRD 3000 naar SRD 4000	
		Onbelaste koerscompensatie van SRD 65 naar SRD 100	
		Huurwoningen regulering m.b.t. huur en inning, inclusief huishuursubsidie	
Uitkomst 3		Belastingvrije voet verhogen van SRD 2646,- naar het aan het minimumuurloon-gerelateerd minimumloon	
		De financiële administratie van de Overheid wordt versterkt door vergroting van het menselijk kapitaal in de betreffende instituten, verbetering en computerisering van systemen en het invoeren van indicators of achievement in planning en management	
Uitkomst 4		Invoering van aangifte en betaling van bepaalde belastingsoorten (loon- en omzetbelasting) online	
		Het instrumentarium voor het plannen en managen van overheidsfinanciën is verbeterd en uitgebreid	
		Instellen van een Stabilisatie- en Spaarfonds (Sovereign Wealth Fund)	
		Aanname van de wet op Financieel Beheer van de Overheid	
		Opzet van een Overheidsaanbestedingen Eenheid	
		Tijdige publicatie van de Jaar Rekeningen van de Staatsbedrijven	
Uitkomst 5	√	Versterking van de Belastingdienst	
	√	Versterken van de belastingadministratie, verbreden van de belastingheffingsgrondslag en een verschuiving van het accent van de directe naar indirecte belastingen	
		Omzetting van vermogensbelasting van betaling op aanslagbelasting naar betaling op aangiftebelasting (self-assessment systeem).	
		Omzetting van loterijbelasting naar kansspelbelasting	
		Verbetering van heffing en inning verschillende belastingsoorten met name: inkomsten- en loonbelasting, omzetbelasting, huurwaardebelasting, dividendbelasting en invoerrechten.	

3.5 Strategie en Matrix voor de Monetaire Maatregelen

Vanuit de Centrale Bank van Suriname is het monetair beleid geformuleerd dat zich hoofdzakelijk ten doel stelt prijsstabiliteit te bereiken door het beheersen van de geldhoeveelheid in de economie en het vestigen van een meer markt gedreven wisselkoersbeleid. Voor het stabiliseren van de wisselkoers is betalingsbalanssteun essentieel net als sleutelherformingen in het wisselkoersregiem, die een meer marktconforme wisselkoers moeten bevorderen. Daarnaast moeten het operationeel worden van een openmarktpolitiek, het uitgeven van schatkistpapier en indien nodig een aanpassing van de kasreservepercentages, de geldhoeveelheid beheersbaarder maken. De CBvS zal ter monitoring van dit beleid nieuwe ijkpunten of sleutelindicatoren ontwikkelen en deze monitoren.

Schema 3.2. Strategiematrix Monetaire maatregelen			Tijdslijn
Strategisch doel:	FEP	Met het herwinnen van relatieve prijs- en wisselkoersstabiliteit door de betalingsbalanssteun, hervorming van het wisselkoersregiem, actieve beheersing van de geldhoeveelheid en hervorming en uitbreiding van de monetaire instrumenten van de CBvS, is het vertrouwen in de Surinaamse munt hersteld	
Uitkomst 1		De basisgeldhoeveelheid zal als nominale anker fungeren in plaats van de nominale wisselkoers. Het monetair beleid zal zich richten op het netto binnenlands actief als intermediaire target om zodoende de groei in de basisgeldhoeveelheid te beïnvloeden.	
		Maatregel 1: Monetaire financiering van overheidstekorten wordt stopgezet initieel middels een MoU tussen de CBvS en het Ministerie van Financiën en vervolgens door aanpassing van de Bankwet	
		Maatregel 2: Kasreservepercentage in lokale valuta is verhoogd van 30 procent naar 35 procent en op vreemde valuta van 45 procent naar 50 procent; en zal indien nodig verder aanpast worden	
		Maatregel 3: Er zal Schatkistpapier uitgegeven worden en vooruitlopend daarop worden andere maatregelen genomen ter afroaming van geldhoeveelheid in de economie	
		Maatregel 4: De supervisie van banken zal worden opgevoerd	
		Maatregel 5: Introductie raamwerk liquiditeitsmonitoring en -voorspelling	
Uitkomst 2		De wisselkoers is gestabiliseerd rond het geprojecteerd niveau door herstel van de deviezenreserves naar een vertrouwenwekkend niveau, hervorming van het wisselkoers regiem en het gevoerde monetair beleid	
		Maatregelen ter verhoging van de monetaire reserve	
		Maatregel 1: Met het IMF wordt een overeenkomst aangegaan voor verlenen van betalingsbalanssteun en met andere internationale en regionale kredietinstellingen worden voor financiering van het hervormings- en groeiprogramma leningen gesloten, onder voor Suriname gunstige voorwaarden	
		Maatregel 2: De Centrale Bank van Suriname zal actief de goudopkoop ter hand nemen (initieel 5%, wat eventueel verhoogd kan worden tot 15 procent), terwijl in een latere fase ook opkoop van vreemde valuta op de valutamarkt zal plaatsvinden	
		Maatregel 3: Instelling Spaar-en Stabilisatie Fonds (Sovereign Wealth Fund)	
		Hervorming van het wisselkoersregiem	
		Maatregel 4: Hervormingsmaatregelen voor een meer markt gedreven totstandkoming van de wisselkoers: - Introductie flexibiliteit in het wisselkoersarrangement middels valutaveilingen in maart 2016	

		- Verhoging frequentie valutaveilingen voor totstandkoming wisselkoers via het marktmechanisme om vervolgens over te gaan tot de ontwikkeling van een interbancaire markt voor vreemde valuta.
		- Introductie vrijemarkt in deviezenhandel op 10 mei 2016
		Maatregel 5: Het vergroten van de rol van de commerciële banken in het valutaverkeer.
		Maatregel 6: Het liberaliseren van de rol van de staatsbedrijven in het valutaverkeer
		Maatregel 7: Monitoring van de 60 dagen regeling voor het repatriëren van exportopbrengsten
		Controle en monitoringsmechanismen van het wisselkoersregiem
		Maatregel 4: Verbetering toezicht op wissel- en overmakingskantoren.
		Maatregel 5: Introductie elektronisch platform voor real-time registratie van valutatransacties, dataverwerking en rapportage.
		Maatregel 6: Aanpak illegale valutamarkt: gesprekken met de Ministeries van Justitie & Politie en Handel & Industrie in gang gezet om een strategie uit te stippelen voor aanpak van illegale geldwisselpraktijken.

3.6 Strategie en matrix voor maatregelen gericht op bescherming van de koopkracht en inkomensverdeling

Het doel van de stabilisatie is de deviezenuitgaven van ons land in lijn te brengen met onze verdien capaciteit. Ook moet het begrotingstekort van de Overheid binnen de gestelde targets blijven. Deze bezuinigingen zullen leiden tot koopkrachtdaling. De grootste uitdaging in de periode van stabilisatie is voorkomen dat de koopkracht te ver daalt, waardoor vooral de lokale productiebedrijven moeten sluiten en de lage- en middeninkomensgroepen in onaanvaardbare sociale nood komen te verkeren. Ter compensatie van de verhoogde kosten voor de huishoudens als gevolg van het stabilisatieprogramma zal de Regering zo goed als mogelijk compenserende maatregelen uitvoeren om die de koopkracht van specifieke groepen te beschermen en om verslechtering van de inkomensverdeling tegen te gaan. Hierbij zal, waar nodig, advies van de Sociaal Economische Raad gevraagd worden. In elk geval zal de SER zo spoedig mogelijk geconsulteerd worden over (i) het geven van richtlijnen voor compensatie van loon- en salaristrekken in de particuliere sector en (ii) de vaststelling van een reële armoedegrens die in lijn is met de betaalcapaciteit van de overheid en het bedrijfsleven.

Schema 3.3. Strategiematrix maatregelen gericht op koopkracht en inkomensverdeling			Tijdslijn
Strategisch doel:	FEP	De koopkracht is aangepast aan de huidige verdien capaciteit van de economie (nationaal inkomen en exporten) rekening houdend met de continuïteit van bedrijven, de werkgelegenheidsniveaus en de noodzaak tot het voorkomen van een ernstige verslechtering van de inkomensverdeling	
Uitkomst 1	✓	Het besteedbaar inkomen van de gezinnen is door compenserende maatregelen teruggebracht naar de niveaus die overeengekomen zijn in sociale dialoog	
	✓	Maatregel 1: De SER brengt een advies uit over het niveau van de compensatie van de kosten van het stabilisatieprogramma voor wat betreft de lonen in de particuliere sector	

	√	Maatregel 2: De SER brengt op basis van een technisch voorstel een advies uit over een realistische armoedegrens die het ijkpunt zal worden voor de sociale maatregelen van het stabilisatieprogramma en rekening houdt met enerzijds de behoeften van de arme huishoudens en anderzijds met de betaalcapaciteit van de Overheid en het bedrijfsleven
		Maatregel 3: Er wordt een korte termijn voorziening getroffen voor lagere en middeninkomens groepen die huishuren hebben.
		Maatregel 4: Belastingvrije voet verhogen van SRD 2646,- naar het aan het minimumuurloon-gerelateerd minimumloon
		Maatregel 5: Verhoging van de heffingskorting van SRD 50 naar SRD 125 per maand.
		Maatregel 6: Goederen behorend tot de eerste levensbehoeften zullen nog steeds absoluut niet belast worden
		Maatregel 7: Verhoging onbelaste kinderbijslag van SRD 30 naar SRD 50.
		Maatregel 8: Verhoging onbelaste koerscompensatie van SRD 65 naar SRD 100.
Uitkomst 2	√	Het besteedbaar inkomen van de sociaal zwakkere personen en huishoudens is door compenserende maatregelen zoveel mogelijk teruggebracht naar het niveau van de officiële armoedegrens
		Maatregel 1: Landelijke verstrekking van het basispakket aan zwakke huishoudens.
		Maatregel 2: Intensieve coaching, training en begeleiding van de doelgroep.
		Maatregel 3: Evalueren en her-instellen van het programma met 40 basisgoederen met maximumprijzen
		Maatregel 4: De opzet van een elektronisch databestand van personen en huishoudens die als 'in ernstige armoede', 'in armoede' of als 'hulpbehoevend' gekwalificeerd worden
		Maatregel 5: Behoud van het niveau van voorzieningen voor mensen met een beperking (op het niveau van de armoedegrens)
		Maatregel 6: Continuering van subsidie van openbaar vervoer, schoolvervoer en transport van mensen met een beperking.
		Maatregel 7: Stopzetting van solidariteitsheffingen op inkomens van personen onder de armoedegrens
Uitkomst 3		Er zijn geen kosten verhogende maatregelen voor de gezinnen voor wat betreft de toegang tot kwalitatief goed onderwijs
		Maatregel 1: Verruiming van de mogelijkheden voor studietoelagen en -leningen.
		Maatregel 2: Vergroting van de kopieerfaciliteiten.
		Maatregel 3: Het creëren van tweedekansonderwijs
Uitkomst 4	√	De inkomensverdeling is na uitvoering van het stabilisatieprogramma niet verslechterd
		Maatregel 1: De tariefsaanpassing van gas, water en elektriciteit wordt niet toegepast op kleinverbruikers zoals gedefinieerd in het advies van de SER
		Maatregel 2: Vaststellen en controleren van minimum- en maximumprijzen voor basisgoederen en economisch strategische goederen
		Maatregel 3: De richtlijnen van de SER over compensatie van lonen voor prijsverhogende maatregelen van het stabilisatieprogramma in de private sector, worden gevolgd door de sociale partners
Uitkomst 5		Het werkgelegenheidsniveau is na uitvoering van het stabilisatieprogramma niet verslechterd
		Maatregel 1: Versterking en uitbreiding van de dienst Arbeidsbemiddeling en versterking van samenwerkingsverbanden met relevante particuliere initiatieven (Registratie werklozen en scan van vraag naar arbeid via het Ministerie van Arbeid)
		Maatregel 2: Coaching, training en begeleiding van sociaal zwakkeren naar de arbeidsmarkt
		Maatregel 3: Institutionele versterking van SAO voor verhoging van de employability van werkenden en werklozen
		Maatregel 4: Bevordering en ondersteuning van micro-, klein- en middenbedrijf

3.7 Strategie en Matrix voor Urgentie Programma van Investerings

Het Urgentie Programma van Investerings van het Stabilisatie- en Herstel Plan 2016-2018 van USD 250 miljoen heeft een tweeledig doel. Deze investeringen en hun spin-off effecten moeten een te sterke inkringing van de economie voorkomen in de periode dat de overheidsbegroting beter in balans gebracht wordt. Echter, deze investeringen moeten ook de weerbaarheid van ondernemers en werkers vergroten en de groeicapaciteit op zeer korte termijn versterken. In het kader van het Urgentie Programma van Investerings zal dan ook al in 2016 in de volgende gebieden geïnvesteerd worden:

- De fysieke infrastructuur
- Geselecteerde productiesectoren
- Sociale infrastructuur en menselijk kapitaal

Er zal een speciale faciliteit opgezet worden waar op korte termijn bijzondere aandacht zal worden besteed aan de institutionele capaciteit om deze projectvoorstellen op professionele wijze voor te bereiden en op transparante wijze af te handelen, te monitoren en te evalueren.

Schema 3.4. Strategiematrix Urgentie Investeringsprogramma (UIP)			
Strategisch doel:	Het BBP van Suriname daalt niet met meer dan 2 % in 2016 mede als gevolg van de uitvoering van het Urgentie investeringsprogramma van SRD 1215,1 miljoen en de spin-off effecten daarvan, terwijl het ook de weerbaarheid vergroot van ondernemers en werkers en de groeicapaciteit	1,215,127,860	Jaar
INF	Uitkomst 1: De uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 396,9 miljoen, ter verbetering van de fysieke infrastructuur die de productieve sector en overige economische activiteiten, stimuleert op korte termijn de productie en export en voorkomt een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatieperiode	396,928,821	
INFOZA02	Project 2: Opzet kinderopvang (in de districten).	4,505,971	2016
INFOZA03	Project 3: Renovatie en uitbreiding dienstencentra	7,104,332	2016
INFOZA04	Project 4: Opschonen, renoveren/uitbreiden opvangcentra kwetsbare jongeren	207,402	2016
INFOZA05	Project 5: Het vervaardigen van een civieltechnisch bestek (verkavelingsplan) woningbouw	21,763,789	2016
INFOZA06	Project 6: Aanschaffingen t.b.v. Bejaarde te huis (Generator en rolstoelbus)	1,265,601	2016
INFRO07	Project 7: Opzet Gran Olo Mini Hydro plant	1,294,209	2016
INFCT08	Project 8: Scholen voorzien van Internet	420,000	2016
	Dormitory Wanica Hospital Center	20,852,630	2016
INFOW&V09	Wanica ziekenhuis	193,700,000	2016
INFOW&V10	Onderstation EBS-netwerk Wanica ziekenhuis	48,750,000	2016
INFOW&V11	Drinkwaterlevering Wanica ziekenhuis	29,250,000	2016
INFOW&V12	China loan Woningbouw	65,000,000	2016
INFOW&V13	Grondmechanica Lab	2,814,888	2016
	Uitkomst 2: Een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatie periode 2016-2018 wordt voorkomen mede door de uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 595,- miljoen in sleutel productiebedrijven waardoor op korte termijn de productie en export vergroot kan worden	594,987,738	

PROHI01	Project 1: Analyse van economische potentie van sectoren, identificeren en selecteren van potentiële groeisectoren, formuleren van gedetailleerde sectorplannen, formuleren van uitvoerings- monitoring en evaluatie mechanisme	36,400,000	2016
PROHI02	Project 2: Het transformeren van het huidige bedrijfsregistratie en vergunningensysteem t.b.v. verbetering van het investeringsklimaat	35,750,000	2016
PROHI03	Project 3: groei en diversificatie van de export via 5 niches en 3 strategieën (geselecteerde sub sectoren: Agroverwerking, houtbewerking, visserij)	3,575,000	2016
PROLVV04	Project 4: Rehabilitatie en herstructurering Alliance	32,282,738	2016
PROLVV05	Project 5: Ontwikkeling van de veehouderij	289,347,500	2016
PROLVV07	Project 7: Rehabilitatie pompgebouw Wageningen en opzet nieuw gebouw	197,632,500	2016
SOC	Uitkomst 3: Een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatieperiode 2016-2018 wordt voorkomen mede door de uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 223,2 miljoen in sleutelaspecten en op korte termijn worden sociale weerbaarheid en menselijk kapitaal vergroot	223,211,302	
SOCARB03	Project 3: Arbeidsmarkt en onderzoek	1,061,566	2016
SOCARB04	Project 4: Stichting Productieve Werkeenheden en Raad voor Cooperatiewezenen	1,533,700	2016
SOCARB05	Project 5: Arbeidsinspectie en veiligheid	48,306,737	2016
SOCARB06	Project 6: Arbeidsbemiddeling en bescherming	4,467,494	2016
SOCARB07	Project 7: Crash programma ICT en Communicatie	1,723,505	2016
SOCISOZA08	Project 8: Opzet en exploitatie van de noodopvang voor slachtoffers van mensenhandel en mensensmokkel.	468,300	2016
SOCISOJA09	Project 9: Kon na wan	7,400,000	2016
SOCISOZA10	Project 10: Kraka Yu Srefi	250,000	2016
SOCISOZA11	Project 11: Conditional Cash Transfer (CCT) aan huishoudens in ernstige armoede	150,000,000	2016
SOCONDW12	Project 12: UNMDG Schoolpakketten Project 2016	5,000,000	2016
SOCONDW13	Project 13: Sportmaterialen 2016	3,000,000	2016

3.8 Uitvoeringsmodaliteiten

1. Er komt een Onderraad voor Coördinatie Uitvoering SHP (CU-SHP).
2. De Onderraad CU-SHP wordt bijgestaan door de Directeuren van de betreffende Ministeries, voorgezeten door de Directeur van het Planbureau (zie PlanWet).
3. De President belast de SER voor de stabilisatie periode Mei t/m December 2016 met de taken van de Planraad (Zie Planwet).
4. Het Directeuren overleg vindt plaats voorafgaand aan de wekelijkse vergadering van de Onderraad waarna het de Onderraad in een gecombineerde vergadering informeert.
5. Er komt een task force voor elke "game changing measures" die onder deze structuur functioneren met een ToR en tijdsplan voor de uitvoering van elk van deze maatregelen.
6. De President vergadert 1 maal per maand met de Onderraad.
7. Het Planbureau wordt als urgentie maatregel versterkt.

Opgemerkt moet worden dat met de punten 5, 6 en 7 sleutel aanbevelingen van de Financieel Economisch Platform (FEP) worden opgevolgd.

4 BENUTTEN VAN KORTE TERMIJN GROEIOPTIES

4.1 Rechtvaardiging

De hiernavolgende maatregelen zijn in dit Crisis- en Herstelprogramma opgenomen, hoewel zij waarschijnlijk niet een onmiddellijk, direct effect op de stabilisatiedoelstellingen zullen hebben. Echter, verwacht wordt dat deze maatregelen de stabilisatiedoelen indirect zullen bevorderen. Het gaat erom:

- Maatregelen die vertrouwen versterken, zodat de grootste en chronische obstakels voor snelle ontwikkeling van onze economie onmiddellijk en daadkrachtig opgelost worden. Het gaat hierbij om zogenaamde ‘game changing measures’ of “trend verschuivende maatregelen”
- Op zichzelf staande maatregelen die merkbare resultaten kunnen opleveren gedurende of kort na de stabilisatieperiode. Hierbij wordt gedacht aan onder andere de rijstsector, reactivering van de bauxietsector.

Bij de samenstelling van deze component van het Stabilisatie- en Herstelplan 2016-2018 hebben verder twee overwegingen meegespeeld. De *eerste* overweging is dat de Regering het vijfjarig Ontwikkelingsplan dat grondwettelijk vereist is, in oktober 2016 aan De Nationale Assemblee moet aanbieden. Dit plan is nu in voorbereiding en verschillende maatregelen die hieronder behandeld worden, zullen erin opgenomen moeten worden en verder worden uitgewerkt. De tweede overweging is dat om het resultaat over een à twee jaren te realiseren, de voorbereiding van sommige maatregelen nu al moet beginnen.

4.2 Investeringsbeleid en terugbetaling van leningen

Het totaalbedrag aan financiering voor het Crisis en Herstel Plan is circa USD 1,034 miljard voor de periode 2016 - 2018. Daarnaast worden door de Regering financieringsopties bestudeerd en voorbereid om de plannen in het kader van het Ontwikkelingsplan 2017-2021 uit te voeren.

Financieringsafspraken zijn gemaakt met het Internationaal Monetair Fonds, de Wereldbank, de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank en de Caribbean Development Bank. Met de drie laatste zullen middels specifieke leningsovereenkomsten de voorwaarden, waaronder de exacte looptijden en rentepercentages, in detail worden vastgesteld. Echter, reeds is overeengekomen dat het zeer lage rentepercentages en ruime graceperiods en looptijden betreft. In de tabellen 4.1 en 4.2 zijn ter indicatie rentepercentages en looptijden die gangbaar zijn voor dit soort leningen aangegeven.

Tabel 4.1: Betaling van rente aan de multi-laterale instellingen voor leningen in het kader van het Suriname's SHP

Rentepercentages	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
IADB	1.07	3.79	4.60	4.60	4.60	4.60	4.47
WERELDBANK	0.44	2.65	3.54	3.54	3.54	3.54	3.49
CDB	0.99	3.46	3.95	3.95	3.95	3.95	3.87

Bron: Ministerie van Financien

Tabel 4.2: Gangbare rentepercentages, grace-periodes, rete percentages en aflossingsperiodes van multi-laterale instellingen voor leningen zoals voorgenomen in Suriname's Crisis en Herstel Plan

Type lening	Grace periode	Gangbare	
		Rente	Aflossingsperiode
IADB - PBL	5.5 JR	Interest libor 3 months+marge (1,85%-april 2016)	14.5 JR
IADB -INVESTMENT LOANS	5.5 JR	Interest libor 3 months+marge (3.63%-april 2016)	20 JR
WERELDBANK	5 JR	Interest libor 6 months plus 0,87% (0,8989% - libor 6 month)	20 JR
CDB	5 JR	Interest 3,95%	12 JR

Bron: Ministerie van Financien

De uitvoering van ons Crisis en Herstel Plan zal de weerbaarheid van onze economie duurzaam doen toenemen en onze meer gediversificeerde economie zal reeds in 2018 instaat moeten zijn om aan de aflossingsverplichtingen te voldoen aangezien door:

- 1) De fundamentele hervormingen in het systeem van onze overheidsfinancien en het institutioneel kader voor onze monetaire politiek wat de nationale besparingen en devieën reserves zal doen toenemen
- 2) Het verwachte herstel en verhoging van de deviezen- en overheidsinkomsten als gevolg van:
  - a) Het herstel van prijzen en/of uitbreiding van productievolumes in de minerale sector en andere traditionele exportgerichte niet-minerale productie
  - b) De diversificatie van onze economie en opkomst van nieuwe productie zowel voor lokale consumptie als voor export wat onze economie een bredere basis zal geven
- 3) De lage rentepercentages, grace periodes en spreiding van de aflossingen die de z.g. "debt service" binnen de betaalcapaciteit van de Surinaamse economie kunnen houden

4.3 Trend verschuivende maatregelen ("game changing measures")

Een van de ernstige bedreigingen voor het succes van elk stabilisatie- en herstelprogramma is de uitvoeringscapaciteit van het overheidsapparaat, maar ook van de particuliere sector. De Regering gaat ervan uit dat deze capaciteit nog steeds een grote bron van zorg is. Daarom is gekozen voor een zeer beperkt aantal strategische maatregelen om onze groeipotentie te versterken. Hiertoe worden alle menskracht en middelen, waaronder politiek en kapitaal, gemobiliseerd worden, zodat uitvoering praktisch gegarandeerd wordt. Het gaat er om een aantal sleutelgebieden van onze ontwikkelingsinspanningen waar grote en chronische obstakels een bedreiging vormen voor bestaande productiesectoren en/of voor het op gang komen van nieuwe activiteiten. De oorzaken voor dit soort slepende 'ontwikkelingsknelpunten' zijn verschillend en gevarieerd.

Het snel en doortastend brengen van oplossingen voor dit soort knelpunten vereist niet alleen een goed inzicht in de betreffende vraagstukken, maar ook een strategische visie en een innovatieve aanpak. De politieke bereidheid om nu doortastende, trend verschuivende maatregelen te nemen, moet optimaal benut worden. Deze maatregelen moeten, in zeer korte tijd, schijnbaar onoplosbare blokkades voor ondernemen en investeren en

voor transparantie in één klap grotendeels wegnemen. Dit kan chronisch stagnerende productiesectoren voor complete crisis behoeden. Deze maatregelen zullen ook het vertrouwen in het crisisbeleid versterken, omdat zij een aanzet geven tot versnelde groei. In dit kader worden de volgende sleutelgebieden geïdentificeerd in onderstaande matrix:

Ontwikkelings- knelpunt in:	Situatie	'Game changing' actie
1) Investerings-promotie en afhandeling	<p>Belang: Hoogste prioriteit. Investerings zijn de sleutel tot ontwikkeling</p> <p>Problematiek: Reeds tientallen jaren stagneert het operationeel maken van een redelijk efficiënt investeringsbevorderingsmechanisme. Wat is nu operationeel? Een 'systeem' dat vanuit de koloniale periode is geëvolueerd (ontstaan rond de bauxietinvesteringen). Dit mechanisme heeft twee nadelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het beïnvloedt het 'investeringsklimaat' negatief. - Het plaatst Suriname in een structureel nadelige onderhandelingspositie waardoor uit (grote) investeringen niet optimaal voordeel gehaald kan worden <p>Oorzaken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tegenstrijdige visies over investeringsstrategieën en -technieken; - Overlappende mandaten van ministeries en andere overheidsinstituten; - Belangen 	<p>Het institutioneel kader voor investeringen is operationeel binnen zes maanden op basis van bestaande wetgeving en capaciteiten</p>
2) De Rijst Sector	<p>Belang: Rijst is na goud, aardolie en bauxiet/aluinaarde het vierde exportproduct en van groot belang voor de voedselzekerheid</p> <p>Problematiek: De steeds verder gaande teruggang in de rijstsector en de niet aflatende behoefte aan overheidssubsidies. Behalve als exportproduct is het ook een aspect van de voedselveiligheid</p> <p>Oorzaken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - In het algemeen. De SML, het grootste geïntegreerde rijstbedrijf op het westelijk halfrond tot de zestiger jaren van de vorige eeuw, heeft vanaf de oprichting tot de 'sluiting' gefunctioneerd als een non-profit instelling. Deze non-profit status heeft op niet te onderschatten wijze de cultuur en bedrijfsvoering van de SML en daarmee die van de gehele rijstsector beïnvloed. 	<p>De SML wordt verkocht aan een bonafide ondernemer die voldoet aan de opgestelde profielschets middels een transparant proces geleid door een van de Internationale financiële instellingen waarmee Suriname samenwerkt</p>

Ontwikkelings- knelpunt in:	Situatie	'Game changing' actie
	<ul style="list-style-type: none"> - De sterke 'politieke lobby' en het 'too big to fail' karakter van de sector hebben steeds het succes van pogingen tot rationalisering van de sector gefrustreerd, vooral als het langdurige hervormingsprojecten betrof - Overheidssubsidie in een of andere vorm is structureel een kenmerk van de sector - Verstoorde institutionele relaties tussen de sleutelactoren binnen de sector - 'Oneigenlijk gedrag' van een deel van de actoren heeft geresulteerd in oneerlijke concurrentie waardoor bedrijfscontinuïteit van vooral kleine en middelgrote boeren is geërodeerd - 'Oneigenlijk gedrag' van een deel van de actoren, deels een gevolg van niet bestaande, niet of slecht functionerende controlerende en regulerende instituties, is een structureel probleem geworden - Samenwerking en poolen van onder meer productiemiddelen is onderontwikkeld, wat de internationale competitiviteit vermindert. Het is ook een van de oorzaken van 'over-mechanisatie' - De prijzen op de lokale markt zijn geen incentive om te exporteren 	
3) Een efficiënt Sociaal Vangnet w.o. Sociale basisverzekeringen	<p>Belang: De ontwikkeling van een geïntegreerd en efficiënt sociaal beschermingssysteem dat 'ontwikkelingsgericht' is, mag zonder reserve als de grootste ontwikkelingsuitdaging gekwalificeerd worden.</p> <p>Problematiek: Het bestaande sociaal beschermingssysteem schiet op vele gebieden tekort, en heeft een enorme 'dekking'. Het kost te veel, waardoor het een rem op de ontwikkeling vormt. Echter, het ontbreken van een 'totaalvisie op rationalisatie' waarover nationale consensus bestaat, maakt het politiek risico van rationalisatie zo groot, dat kordaat optreden moet uitblijven</p> <p>Oorzaken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inadequate capaciteit voor situatieanalyse, beleidsformatie en uitvoering vooral in relatie met de uitdagingen - Het ontbreken van een reële en nationaal aanvaardbaar 'armoedegrens' die 'betaalbaar' is voor het bedrijfsleven en voor de Overheid en als ijkpunt kan dienen voor sociaal 	

Ontwikkelings- knelpunt in:	Situatie	'Game changing' actie
	beleid en die de integratie van programma's bevordert, maar vooral voor 'target programmes' absoluut onmisbaar is. - Inadequate informatiesystemen en de 'overload' aan cliënten (volgens de VT 2012 had 30 % van de bevolking een On- of minvermogen kaart; volgens de MinSoZa data is dit 20%)	
	Maatregel 1: Opzet van een Unit voor Sociaal Zeer Urgentie gevallen	
	Maatregel 2: Opzet elektronisch databestand gebaseerd op proxy-indicatoren	
	Maatregel 3: Pinkaart in plaats van voedselpakketten als onderdeel van een armoedebestrijding programma dat schoolprestaties van kinderen, certificatie in het technisch- en beroepsonderwijs en werkgelegenheidsfaciliteiten combineert met transfers	
	Maatregel 4: Gelijkstelling voorzieningen On- en Minvermogenenden aan het SZF-pakket (vangnet voor speciale gevallen)	
4)De Bauxiet-, Aluinaarde- en Aluminium Industrie	<p>Belang: De aluinaarde-exporten waren 19,2% van de totale exportwaarde in 2014</p> <p>Problematiek: de sector kampt reeds enkele decennia met een competitiviteitsprobleem en de multinational die de eigenaar is, trekt zich, als onderdeel van de wereldwijde strategie, terug uit de mining en aluinaardeproductie</p> <p>Oorzaken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verouderde productiefaciliteiten, terwijl steeds meer plants operationeel worden op basis van nieuwe generatietechnologie - Het opraken van de hoogwaardige bauxietvoorkomens in de kust - De internationale aluinaardemarktsituatie kampt met chronische overcapaciteit 	Weder opstart van de Bauxiet en aluinaarde productie waarin ingebouwd worden de opties voor de lange termijn ontwikkelingsdoelen voor de sector
5)Financiën administratie van de overheid	<p>Belang: Een tijdige en betrouwbare financiële administratie en begrotingsdiscipline zijn onmisbaar voor de duurzame ontwikkeling van Suriname</p> <p>Problematiek: Niet tijdige en onbetrouwbare statistieken van de overheidsfinanciën weerspiegelen problemen met begrotingsdiscipline en de strenge toepassing van de comptabiliteitswet.</p>	Instructie van het hoogste gezag aan alle uitvoerende, controlerende en toezichthoudende instituten en functionarissen om met de uiterste

Ontwikkelings- knelpunt in:	Situatie	'Game changing' actie
	Oorzaken: Pogingen om de “trage overheidsbureaucratie” te omzeilen en oude tradities in het politiek-bestuurlijk apparaat eveneens te omzeilen.	gestrengheid de comptabiliteitswet te volgen, te controleren en maatregelen te treffen bij overtreding
6)EBS	<p>Belang: Energie is van groot belang voor de economische ontwikkeling van het land.</p> <p>Problematiek: De jarenlange subsidie van de energiesector drukt zwaar op de Overheidsuitgaven. De subsidie ten behoeve van de EBS bedroeg in 2014 SRD 787 miljoen, in 2015 SRD 661 miljoen en voor 2016 is begroot SRD 215 mln. bij de voorgestelde verhoging van de tarieven. Bij marktconforme verhoging zal de subsidie afgebouwd zijn in 2017.</p> <p>Oorzaken: Jarenlang zijn de tarieven niet marktconform aangepast en zijn er geen vervanging geweest in het distributienetwerk. Door de devaluatie van de wisselkoers zijn de kosten voor opwekking en distributie verhoogd.</p>	De afbouw van de subsidies vindt plaats uitgaande van de parameters die met inachtneming van de parameters die met het IMF overeen gekomen zijn maar waarbinnen de sociale partners modaliteiten ontwikkelen die negatieve effecten van deze maatregel op de productie en de sociale situatie minimaliseert
7) Werkgelegenheid	<p>Belang: Werkgelegenheid is een centrale doelstelling van het sociaal en economisch beleid</p> <p>Problematiek: in de Surinaamse situatie functioneert de Overheid als economische actor, maar ook als sociale buffer. Afbouw van deze dubbele functie is sociaal, economisch en politiek slechts mogelijk als onderdeel van een breder pakket van sociale en economische hervormingen.</p> <p>Oorzaken: De werking van een op natuurlijke hulpbronnen (mijnbouw) gebaseerde economie en het Ontwikkelingsbeleid van de afgelopen zestig jaren</p> <p>Opzet van een moderne Publieke Werkgelegenheids Dienst (Nationaal Arbeidsbureau)</p>	

Ontwikkelings- knelpunt in:	Situatie	'Game changing' actie
	Vakopleiding en technische certificering van minstens 200 werkeloze jongeren (16-24 jaar) uit "arme gezinnen" voor eind 2016	
	Een speciaal programma wordt ontwikkeld voor de om- en bijscholing van werknemers die hun baan verloren hebben gedurende de stabilisatieperiode	
	Uitvoering van een programma om 100 jonge werkloze academici van een tijdelijke "eerste baan" te verzekeren met als neven doel capaciteitsversterking	
8) Ondernemerschap	Aanname van de Wet op het klein ondernemerschap die deze groep specifieke voordelen biedt en de impact van bureaucratische obstakels voor deze groep minimaliseert	

4.4 Overige middellange termijn maatregelen

Middellange termijn maatregelen die worden opgenomen in het Stabilisatie- en Herstelplan 2016-2018 worden vooruitlopend op het vijfjarig Ontwikkelingsplan geïdentificeerd, omdat zij a) reeds in verregaande staat van voorbereiding zijn en b) grote kans hebben op (mede) financiering door de fondsen die beschikbaar komen voor het onderhavige plan. Deze programma's zijn opgenomen in onderstaande matrix.

Schema 4.4. Strategiematrix middellange termijn Investeringsprogramma (MLIP)				
0			Bedrag in SRD	Jaar
Strategisch doel:		Het BBP van Suriname daalt niet met meer dan 2 % in 2016 mede als gevolg van de uitvoering van het Urgentie Investeringsprogramma van SRD 2,417.2 miljoen en de spin-off effecten daarvan, terwijl het ook de weerbaarheid vergroot van ondernemers en werkers en de groeicapaciteit	2,417,154,994	
		Uitkomst		Jaar
INF		Uitkomst 1: De uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 1,225.3 miljoen, ter verbetering van de fysieke infrastructuur die de productieve sector en overige economische activiteiten, stimuleert op korte termijn de productie en export en voorkomt een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatieperiode	1,225,398,200	

INFHI01		Project 1: Opzet Param Industriële en commerciële park	422,500,000	2017
DivMin1 (zie projectenlijst)	42	Diverse projecten (42) ter renovatie van Overheidsgebouwen (50% v/d totale projecten lijst)	52,238,629	
DivMin2 (zie projectenlijst)	54	Diverse projecten (54) voor (nieuw)bouw Overheidsgebouwen (50% v/d totale projecten lijst)	744,746,137	
DivMin3 (zie projectenlijst)	7	Diverse projecten (7) voor nutsvoorzieningen Overheidsgebouwen en andere faciliteiten	5,913,434	
		Uitkomst 2: Een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatieperiode 2016-2018 wordt voorkomen mede door de uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 1170 miljoen in sleutelproductiebedrijven waardoor op korte termijn de productie en de export vergroot kunnen worden	1,170,050,703	
PROLVV06		Project 1: Ontwikkeling van de cacao productie	588,250,000	2016
PROLVV08		Project 2: Ontwikkeling van de cocos industrie in Suriname	568,831,227	2016
PROLVV09		Project 3: Het opzetten van een productie areaal groot 20 hectaren van Aloë barbadensis te Coronie voor de productie van gel en de verwerking van Aloë gel en de lokaal aanwezige Açaï en Noni tot gezonde voeding. De productie is bestemd voor de export.*	12,969,476	2016
SOC		Uitkomst 3: Een te sterke daling van het BBP gedurende de stabilisatieperiode 2016-2018 wordt voorkomen mede door de uitvoering van een investeringsprogramma van SRD 21,7 miljoen in sleutelaspecten en op korte termijn worden sociale weerbaarheid en menselijk kapitaal vergroot	21,706,091	
SOCS&J01		Project 1: Opzet Denksportencentrum	10,829,229	
SOCS&J02		Project 2: Olympisch Zwembad Suriname	10,876,862	

Statistische Annex

**Tabel 1a: Exporten en Importen van Suriname
in miljoenen US dollars 2004 -2015**

	Totaal		Per Capita in USD	
	Exporten in USD	Importen	Exporten in USD	Importen in USD
2004	721.4	840.9	1463.8	1706.3
2005	800.9	1,199.1	1606.5	2405.2
2006	1,174.5	1,171.9	2329.2	2324.0
2007	1,359.0	1,362.7	2664.9	2672.1
2008	1,743.5	1,813.9	3372.0	3508.2
2009	1,401.8	1,676.0	2674.5	3197.6
2010	2,084.1	1,657.0	3923.6	3119.5
2011	2,646.9	2,241.6	4902.5	4151.8
2012	2,700.2	2,593.3	4985.2	4787.9
2013	2,416.2	2,726.0	4391.3	4954.4
2014	2,145.3	2,773.1	3839.3	4962.8
2015	1,652.3	2,701.8	2927.4	4786.7

Bron: Website CBvS, April 2016

**Tabel 1b: Exporten en Importen van Suriname
In miljoenen US dollars 2004-2015**

Jaar	Totaal		Per Capita in USD	
	Exporten in USD	Importen in USD	Exporten in USD	Importen in USD
2004	763.3	740.1	1,531.1	1,484.4
2005	929.1	927.9	1,842.5	1,840.2
2006	1,125.8	902.6	2,207.5	1,769.9
2007	1,306.6	1,044.9	2,527.0	2,020.8
2008	1,689.0	1,406.7	3,222.4	2,683.8
2009	1,343.9	1,392.1	2,530.2	2,620.8
2010	2,025.6	1,397.9	3,751.7	2,589.2
2011	2,395.0	1,638.7	4,421.7	3,025.4
2012	2,345.8	1,733.3	4,263.3	3,150.2
2013	2,150.2	2,309.5	3,848.1	4,133.2
2014	1,847.2	1,826.7	3,272.7	3,236.4
2015	1,750.2	1,902.0	3,069.7	3,335.9

Bron: ABS, handelsstatistieken

Tabel 1.c: Exporten van goederen in Miljoenen US\$ (1989 tot 1995)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Goods: exports f.o.b.	553.8	469.8	348.9	340.2	298.3	293.6	415.6
In procenten van 1989	100.0	84.8	63.0	61.4	53.9	53.0	75.0

Bron CBvS statistical Compendium

Tabel 2: Mid-Jaarse Bevolking van Suriname 2004 - 2018

Jaar	Aantal personen
2004	492,829
2005	498,543
2006	504,257
2007	509,970
2008	517,052
2009	524,143
2010	531,170
2011	539,912
2012	541,638
2013	550,222
2014	558,773
2015	564,435
2016	570,154
2017	575,931
2018	581,766

- (1 De cijfers van 2005 tot en met 2014 zijn afkomstig v/h ABS
- 2004 tot 2011 v/d ABS Website (download 5 mei 2016)
  - 2012 tot 2014 v/d ABS website (Macroeconomische grootheden)
  - 2015 tot 2018 projecties van het SPS
  - Schattingen 2016 en verder zijn afkomstig van het SPS

Tabel 3: Macro-Economische grootheden voor het jaar 2005-2015⁽¹⁾ in 1000 SRD

Macro-Economische Grootheden	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen)	5670,315	6655,807	7412,941	9036,125	9769,200	11137,925	13127,641	15003,370	15493,723	15791,406	16510,044
Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	6691,640	7058,803	7412,941	7721,515	7953,481	8362,942	8712,173	8882,953	9130,623	9298,109	9307,774
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen)	6105,915	7206,325	8060,532	9698,055	10638,424	11993,017	14451,881	16433,675	16932,127	17200,506	17922,412
Bruto Binnenlands Product (marktprijzen; 2007=100)	7251,288	7669,468	8060,532	8394,993	8648,293	9093,525	9573,270	9867,087	10147,421	10333,933	10357,894
Bruto Nationaal Inkomen (basisprijzen)	5557,523	6505,932	7405,791	9092,225	9782,400	10845,686	12258,570	14362,945	15086,046	15587,055	16416,884
Bruto Nationaal Inkomen (marktprijzen)	5993,122	7056,450	8053,382	9754,155	10651,624	11700,778	13582,810	15793,250	16524,450	16989,786	17829,252
Beschikbaar Inkomen	6054,671	7155,175	8266,232	10003,030	10910,124	11943,142	13872,280	16036,839	16747,367	17228,306	18051,272
Midjaarljkse Bevolking	498,543	504,257	509,970	517,052	524,143	531,170	539,910	541,638	550,222	558,773	564,435
Nationaal Inkomen per Capita in SRD	12,021	13,994	15,792	18,865	20,322	22,028	25,158	29,158	30,032	30,406	31,588
Beschikbaar Inkomen per Capita in SRD	12,145	14,190	16,209	19,346	20,815	22,485	25,694	29,608	30,437	30,832	31,981

(1) De cijfers van 2005 tot en met 2014 zijn afkomstig v/h ABS. Cijfers vanaf 2015 zijn afkomstig van het SPS

Tabel 4.a: Nominaal BBP (in duizenden SRD)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Private sector											
Agriculture, Hunting and Forestry	390,449	433,702	529,378	631,542	798,553	842,160	886,998	1004,206	937,749	968,022	1091,814
Fishery	257,231	286,187	289,005	234,288	247,784	293,565	374,580	374,292	429,871	595,044	620,052
Mining and Quarrying	444,385	546,174	583,046	723,566	758,893	864,995	969,552	1151,160	953,593	762,330	552,962
Manufacturing	1348,620	1671,916	1892,983	2455,043	2155,887	2516,500	3008,418	3499,201	3190,332	2807,391	2703,932
Electricity, Gas and Water supply	89,905	96,597	132,321	179,992	210,394	255,572	263,397	305,703	338,476	328,875	359,216
Construction	264,269	349,977	379,860	527,395	522,954	579,585	832,509	838,788	994,268	1242,459	1435,430
Wholesale and Retail trade	1014,791	1160,620	1293,919	1760,425	2094,576	2329,591	2679,462	3081,879	3177,417	3387,298	3587,578
Hotels and Restaurants	195,128	203,794	197,268	194,975	275,966	315,808	408,382	492,587	535,374	583,558	603,717
Transport, Storage and Communication	475,917	484,800	475,886	588,230	622,047	712,409	843,866	1129,759	1260,089	1389,984	1516,736
Financial Intermediation	331,380	391,799	419,517	444,490	487,451	596,056	738,920	772,909	993,544	914,492	947,061
Real Estate, Renting and Business activities	194,099	240,428	317,147	274,351	314,805	374,859	475,742	511,983	558,062	610,282	660,063
Education	3,785	4,664	7,505	5,405	5,100	7,891	10,126	10,967	12,927	14,393	15,859
Health and Social services	33,496	45,151	49,193	55,076	62,107	71,776	81,587	91,875	111,457	118,217	127,860
Other Community, Social & Personal services	37,167	41,958	44,009	55,112	63,149	70,871	96,446	109,507	124,838	129,112	143,935
Subtotal	5080,622	5957,768	6611,038	8129,891	8619,666	9831,638	11669,985	13374,816	13617,997	13851,457	14366,217
Public sector											
Agriculture, Hunting and Forestry	12,646	14,046	17,150	19,567	22,424	27,046	29,036	29,997	33,971	34,821	37,513
Electricity, Gas and Water supply	5,505	5,914	6,205	7,624	9,043	10,305	11,201	13,295	15,006	15,795	16,982
Construction	4,877	6,458	7,005	8,162	9,319	11,398	12,502	10,253	10,667	10,934	11,767
Transport, Storage and Communication	18,104	18,442	18,011	17,598	21,573	25,548	25,464	27,412	29,155	29,884	32,082
Public Admin	240,485	258,947	309,697	368,203	462,359	520,319	568,448	654,330	720,526	738,539	856,402
Education	181,569	223,706	253,570	278,001	377,261	406,127	463,693	502,162	591,938	606,736	649,095
Health and Social services	126,509	170,525	190,264	207,079	247,554	305,544	347,309	391,105	474,463	503,240	539,987
Subtotal	589,694	698,039	801,902	906,234	1149,534	1306,287	1457,653	1628,554	1875,726	1939,949	2143,828

Nominal GDP at basic prices	5670,31 6	6655,80 7	7412,94 1	9036,12 5	9769,200	11137,92 5	13127,63 8	15003,37 0	15493,72 3	15791,40 6	16510,04 4
Indirect taxes minus subsidies	435,600	550,518	647,591	661,930	869,224	855,092	1324,240	1430,305	1438,404	1402,731	1412,367
Nominal GDP at market prices	6105,91 6	7206,32 5	8060,53 2	9698,05 5	10638,42 4	11993,01 7	14451,87 8	16433,67 5	16932,12 7	17194,13 7	17922,41 2

Tabel 4.b: Real GDP by sectors at 2007 prices

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Est.	Est.	Est.
Private sector											
Agriculture, Hunting and Forestry	436,530	457,078	529,378	517,920	706,684	717,327	750,297	854,237	721,083	743,310	
Fishery	287,732	319,072	289,005	224,761	268,958	287,275	298,898	302,365	281,719	332,162	323,858
Mining and Quarrying	478,252	521,580	583,046	607,301	526,442	553,994	629,932	649,284	633,706	606,373	587,068
Manufacturing	1803,796	1857,453	1892,983	2067,460	1830,294	2050,012	2086,441	1708,233	1857,020	1647,900	1567,559
Electricity, Gas and Water supply	114,944	126,102	132,321	144,509	142,468	142,795	164,192	166,077	179,013	175,214	179,069
Construction	345,821	368,398	379,860	410,502	440,220	397,055	443,333	495,581	542,266	669,664	723,907
Wholesale and Retail trade	1050,969	1209,422	1293,919	1324,588	1587,845	1659,079	1707,691	1793,075	1885,116	1997,649	1979,670
Hotels and Restaurants	174,624	198,978	197,268	202,573	210,372	252,982	261,531	274,113	284,460	317,225	307,074
Transport, Storage and Communication	460,712	459,269	475,886	563,785	561,642	588,768	613,988	644,359	684,010	728,883	744,190
Financial Intermediation	373,992	384,560	419,517	418,789	436,876	464,051	499,119	556,736	587,443	571,521	553,804
Real Estate, Renting and Business activities	275,455	283,813	317,147	296,118	297,148	289,926	308,304	316,326	325,587	337,782	341,835
Education	5,675	5,825	7,505	6,341	6,548	6,682	6,987	7,117	6,798	6,999	7,216
Health and Social services	49,312	48,907	49,193	39,551	43,856	42,978	43,653	45,643	46,510	47,153	47,719
Other Community, Social & Personal services	32,795	35,402	44,009	62,931	54,785	53,506	71,314	74,193	76,002	79,170	82,582
Subtotal	5890,608	6275,857	6611,038	6887,130	7114,138	7506,430	7885,680	7887,339	8110,733	8261,005	8224,183
Public sector											
Agriculture, Hunting and Forestry	15,341	16,064	17,150	18,411	17,142	17,349	16,398	16,828	16,748	17,139	17,276
Electricity, Gas and Water supply	5,098	5,593	6,205	7,522	8,951	12,202	12,368	16,368	18,209	20,293	20,415
Construction	6,304	6,716	7,005	7,619	6,526	7,136	6,468	4,897	3,531	3,690	3,716
Transport, Storage and Communication	18,950	18,891	18,011	23,132	26,231	20,198	21,010	18,446	19,350	19,162	19,248
Public Admin	276,491	245,257	309,697	328,526	340,215	346,830	339,222	494,832	524,851	529,929	574,973

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Act.	Est.	Est.	Est.
Education	244,907	251,375	253,570	247,938	238,463	243,871	238,265	242,691	231,820	238,671	238,910
Health and Social services	189,279	187,723	190,264	201,236	201,815	208,927	192,762	201,552	205,381	208,220	209,053
Subtotal	756,371	731,619	801,902	834,385	839,343	856,513	826,493	995,614	1019,890	1037,104	1083,590
Real GDP at basic prices	6646,979	7007,476	7412,941	7721,515	7953,481	8362,942	8712,173	8882,953	9130,623	9298,109	9307,774
Indirect taxes minus subsidies	559,648	610,665	647,591	673,478	694,812	730,583	861,097	984,134	1016,798	1035,824	1050,120
Real GDP at market prices	7206,627	7618,141	8060,532	8394,993	8648,293	9093,525	9573,270	9867,087	10147,421	10333,933	10357,894
		5.7	5.8	4.1	3.0	5.1	5.3	3.1	2.8	1.8	0.2

Bronnen: 2005 tot en met 2014 ABS, Nationale Rekeningen; - 2015 SPS Schatting

Tabel 5: Totaal en de som van Mijnbouw en Industrie BBP in constante basis prijzen en respectieve index cijfers 2005 - 2015

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BBP in 2007 constante basis prijzen x 1 mln SRD	6,647	7,007	7,413	7,722	7,953	8,363	8,712	8,883	9,131	9,298	9,308
Mijnbouw en Industrie x 1 mln SRD	2,282	2,379	2,476	2,675	2,357	2,604	2,716	2,358	2,491	2,254	2,155
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP		5.4	5.8	4.2	3.0	5.1	4.2	2.0	2.8	1.8	0.1
Procentuele jaar-op-jaar verandering BBP Mijnbouw/Industrie		4.2	4.1	8.0	-11.9	10.5	4.3	-13.2	5.7	-9.5	-4.4
Index cijfers van het totale BBP (basis prijzen: 2007=100)	100	105.4	111.5	116.2	119.7	125.8	131.1	133.6	137.4	139.9	140.0
Indexcijfers van het BP in de mijnbouw/industrie (basisprijzen: 2007=100)	100	104.2	108.5	117.2	103.3	114.1	119.0	103.3	109.1	98.8	94.4
Bron: ABS, SPS (BBP 2015)											

Tabel 7.a: Financiële transacties van de Centrale Overheid (Miljoenen SRD)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*
Ontvangsten	1,740.0	2,367.9	2,354.7	2,944.6	2,606.2	3,537.5	4,024.5	3,960.2	3,750.9	3,398.7
<i>Belastingen Ontvangsten</i>	<i>1,207.5</i>	<i>1,521.1</i>	<i>1,683.1</i>	<i>1,832.9</i>	<i>1,878.6</i>	<i>2,667.8</i>	<i>3,019.1</i>	<i>3,133.7</i>	<i>2,859.1</i>	<i>2,713.9</i>
Directe Belasting	591.8	767.2	835.6	965.4	970.6	1,341.0	1,584.6	1,686.6	1,450.0	1,118.5
Indirecte	615.7	754.0	847.6	867.5	907.9	1,326.8	1,434.5	1,447.1	1,409.1	1,595.4
<i>Niet-Belastingen Ontvangsten</i>	<i>372.8</i>	<i>423.6</i>	<i>428.0</i>	<i>757.7</i>	<i>578.5</i>	<i>754.3</i>	<i>1,005.4</i>	<i>826.6</i>	<i>891.8</i>	<i>684.8</i>
Kapitaal	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Schenkeningen	159.7	423.2	243.6	354.1	149.1	115.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Uitgaven	1,772.4	2,018.2	2,209.8	2,859.5	2,955.3	3,551.1	4,410.6	4,728.4	4,564.4	5,005.7
<i>Lopende Uitgaven</i>	<i>1,466.7</i>	<i>1,662.1</i>	<i>1,743.8</i>	<i>2,253.1</i>	<i>2,402.6</i>	<i>2,854.2</i>	<i>3,681.2</i>	<i>3,972.4</i>	<i>3,671.4</i>	<i>4,571.6</i>
Lonen	603.0	692.4	758.5	967.6	1,075.3	1,208.8	1,315.6	1,565.9	1,510.8	1,674.6
Andere Goederen en Diensten	416.7	480.8	488.0	652.3	688.6	722.0	1,246.4	1,135.7	1,024.3	1,388.5
Subsidies	338.6	391.7	435.6	499.9	535.2	783.6	978.6	1,038.6	978.0	1,243.1
Rente	108.4	97.2	61.6	133.3	103.6	139.8	140.6	232.2	158.4	265.3
<i>Kapitaal</i>	<i>305.7</i>	<i>355.0</i>	<i>466.0</i>	<i>606.4</i>	<i>552.7</i>	<i>696.9</i>	<i>729.4</i>	<i>756.0</i>	<i>893.0</i>	<i>434.1</i>
<i>Netto Krediet</i>	<i>0.0</i>	<i>1.1</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>	<i>0.0</i>
Andere/Statistische verschillen	117.6	108.5	11.4	-307.6	43.4	-271.1	-58.9	-259.1	-164.1	-135.7
Saldo (+/-tekort)	85.2	458.3	156.2	-222.4	-305.8	-284.7	-445.0	-1,027.3	-977.7	-1,742.7
<i>Memorandum Item</i>					<i>-366.7</i>	<i>74.5</i>	<i>-635.1</i>	<i>-1308.6</i>	<i>-1359.4</i>	<i>-1542.6</i>
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	1.18	5.69	1.61	-2.09	-2.55	-1.97	-2.71	-6.07	-5.68	-9.72
Netto financiering	-85.2	-458.3	-156.2	222.4	305.8	284.7	445.0	1,027.3	977.7	1,742.7
<i>Binnenlandse (netto)</i>	<i>-79.9</i>	<i>-272.8</i>	<i>33.8</i>	<i>-16.3</i>	<i>184.6</i>	<i>413.6</i>	<i>347.5</i>	<i>554.4</i>	<i>258.3</i>	<i>267.9</i>
<i>Buitenlandse (netto)</i>	<i>-5.3</i>	<i>-185.4</i>	<i>-190.0</i>	<i>238.7</i>	<i>121.2</i>	<i>-128.9</i>	<i>97.5</i>	<i>472.8</i>	<i>719.4</i>	<i>1,474.8</i>
Memorandum item:										
Overheidsschuld in % BBP	29.2	23.0	27.9	27.6	27.5	26.8	27.3	35.7	33.7	45.7

Source: Central Bank of Suriname, Ministry of Finance and Suriname Debt Management Office

* Preliminary data.

Note: Data presentation according to international definition following the methodology as stipulated in the IMF's Government Finance

Statistics Manual 1986 (GFSM 1986) and some elements of GFSM 2001.

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation.

Tabel 7.b : Financiële transacties van de Centrale Overheid (miljoenen SRD)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016
Ontvangsten	1,740.0	2,367.9	2,354.7	2,944.6	2,585.0	3,853.0	4,230.0	4,384.0	4,168.0	3,688.0	4,687.0
Uitgaven	1,772.4	2,018.2	2,209.8	2,859.5	2,951.0	3,779.0	4,865.0	5,692.0	5,527.0	5,230.0	6,156.0
<i>Lopende Uitgaven</i>	1,466.7	1,662.1	1,743.8	2,253.1	2362.0	3082.0	4135.0	4937.0	4635.0	4797.0	5518.0
Lonen	603.0	692.4	758.5	967.6	973.0	1,097.0	1,196.0	1,426.0	1,373.0	1,533.0	1,772.0
Andere Goederen, Diensten en subsidies	755.3	872.5	923.6	1152.2	1,288.0	1,845.0	2,780.0	3,279.0	3,109.0	3,015.0	3,287.0
Rente	108.4	97.2	61.6	133.3	101.0	140.0	159.0	232.0	153.0	249.0	459.0
<i>Kapitaal</i>	305.7	355.0	466.0	606.4	589.0	697.0	729.0	756.0	893.0	434.0	639.0
		36.1	-0.6	25.1	-12.2	49.1	9.8	3.6	-4.9	-11.5	27.1
		12.2	8.7	22.7	3.1	21.9	22.3	14.5	-3.0	-5.7	15.0
	-32.4	349.7	144.9	85.1	-366.0	74.0	-635.0	-1308.0	-1359.0	-1542.0	-1469.0
Andere/Statistische verschillen	117.6	108.5	11.4	-307.6	139.0	-107.0	49.0	-285.0	-80.0	-152.0	0.0
Saldo (+/-tekort)	85.2	458.2	156.3	-222.5	-227.0	-33.0	-586.0	-1593.0	-1439.0	-1694.0	-1469.0
<i>Memorandum Item</i>											
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	1.18	5.68	1.61	-2.09	-1.89	-0.23	-3.57	-9.41	-8.37	-9.45	#DIV/0!
Netto financiering	-85.2	-458.3	-156.3	222.5	227.0	33.0	586.0	1,593.0	1439.0	1,694.0	1,469.0
Memorandum item:											
Overheidsschuld in % BBP	29.2	23.0	27.9	27.6	27.5	26.8	27.3	35.7	33.7	45.7	

Source: CBvS updated by Ministry of Finance and Suriname Debt, meest recente update (8 mei 2016)

** Voorlopige cijfers, BBP voor 2013 tot en met 2015 nog niet aangepast aan de nieuwe data van overheidsinkomens en uitgaven

(1) Data from the balance sheets of the CBvS and other depository corporations.

(2) Data for 2011 adjusted for the January-devaluation and for 2015 adjusted for the November-devaluation

Tabel 8: Een selectie van indicatoren voor macro-economisch management

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*
Reelee groei van het Bruto Binnenlands Product (basisprijzen; 2007=100)	5.71	5.81	4.15	3.02	5.15	5.28	3.07	2.84	1.84	0.23
Reelee groei van het BBP in Mijnbouw en Industrie	4.2	4.1	8.0	-11.9	10.5	4.3	-13.2	5.7	-9.5	-4.4
Overheidstekort als % BBP (marktprijzen)	1.2	5.7	1.6	-2.1	-2.5	-2.0	-2.7	-6.1	-5.7	-9.7
Exporten in US\$	1174.5	1359.0	1743.5	1401.8	2084.1	2646.9'	2700.2	2416.2	2145.3	1652.3
Importen n US\$	-902.6	-1044.8	-1406.7	-1390.7	-1397.9	-1679.1	-1993.5	-2173.7	-2012.3	-2027.6
Tekort op de dienstenbalans v/d Betalingsbalans	-32.7	-64.5	-123.0	1.4	-17.7	-361.7	-424.6	-373.8	-550.2	-470.1
Importen en tekort op de dienstenbalans	-935.3	-1109.3	-1529.7	-1389.3	-1415.6	-2040.8	-2418.1	-2547.5	-2562.5	-2497.7
Saldo op de lopend rekening	220.6	324.5	324.7	111.3	650.8	431.3	162.4	-196.0	-415.5	-807.5
Gemiddelde maand inflatie	11.3	6.4	14.7	-0.1	6.9	17.7	5.0	1.9	3.4	6.9
Point-to-point inflatie (december tot december)	4.7	8.3	9.4	1.3	10.3	15.3	4.3	0.6	3.9	25.0
Jaar-op-jaar verandering van de wisselkoers										